

Svensk titel: Ett försvinnande inhemskt språk: en studie av de svenska folkbibliotekens roll för att revitalisera det sydsamiska språket

Engelsk titel: A disappearing indigenous language: a study concerning the role of the Swedish public libraries in revitalizing the South Sami language.

Författare: Peter Björkman & Helena Liljedahl

Färdigställd: augusti 2009

Handledare: Joacim Hansson

Abstract: The year 2000 the Sami languages were recognized as official minority languages in Sweden, which among other things mean that there is a government decision to provide the means for their further existence. The purpose of this thesis is to discuss the role of the Swedish public libraries in revitalizing the South Sami language. This is an important topic to address, since the South Sami language faces serious threats today. Furthermore, the role of the public libraries in revitalizing the minority languages due to the Swedish engagement is not yet defined. The study focuses on Jämtlands läns bibliotek, a choice based on the fact that this library is located in a region with a large South Sami population. In the light of existing policy documents, and up-to-date research results dealing with the South Sami language situation, we made an interview study based on three distinct questions at issue. These deals with the responsibility of the library, the present work at the library, and the future work of the library. In answering these questions at issue, we made eight interviews with strategically selected persons; four librarians and four Samis. Since there is no established library praxis regarding the routines to revitalize threatened languages in Sweden, the purpose was to let the informants themselves contribute to the definition of the phenomenon's at hand. Our conceptual frameworks were Kenneth Hyltenstam's theories on language processes, Dorte Skot-Hansen's & Marianne Andersen's categorization of the different functions of the library, and Mikael Stigendal's perspective on the librarian's role in integration.

Our results show that there is a gap between what the librarians perceived as immediate demand, and the real needs of the South Sami group; a gap which the library in the light of it's educating commission has a responsibility to bridge. The results also show that the library's work today concerning this matter is inadequate, and that the library receives a low level of trust from the Sami informants. However, the results also show a mutual interest in cooperation, in order to investigate possible and constructive ways forward. Crucial to successful results showed to be the integration of South Sami competence in the overall resources of the library, and to contribute to the normalization of the Sami presence in the region in other ways.

Ämnesord: Folkbibliotek; samer; sydsamiska; nationella minoriteter; nationella minoritetsspråk; urfolk; Jämtlands läns bibliotek; gärrjareerije; staaten otnege.

Innehåll

1. Inledning	3
2. Bakgrund	4
2.1 Mänskliga rättigheter inom EU	4
2.2 De nationella minoriteterna och Sverige	6
2.3 Språkets betydelse för den samiska identiteten	7
2.4 Sydsamiskan idag	9
2.5 Sydamiska kultur- och biblioteksresurser	10
2.5.1 Gaaltije	10
2.5.2 Kulturbuss utan gränser	11
2.5.3 Samernas bibliotek	11
2.6 Folkbibliotekens ansvar	11
2.7 Jämtlands läns bibliotek	13
3. Syfte och frågeställning	15
4. Teoretiska utgångspunkter	16
4.1 Aktuell forskning	16
4.2 Begreppsanvändning	18
5. Metod	22
5.1 Tillvägagångssätt	22
5.2 Temaindelning av intervjusvar och analys	23
6. Undersökning och analys	24
6.1 Behov	24
6.2 Ansvar	25
6.3 Verksamhet och resurser	27
6.4 Samarbete	31
6.5 Synliggörande	32
7. Slutdiskussion	33
8. Käll- och litteraturförteckning	36
9. Bilagor	40
9.1 Frågeformulär	40

1. Inledning

Den samiska gruppen har länge varit en marginaliserad grupp i Sverige, och den politik som under lång tid bedrivits har lett till att de samiska språken idag står under varierande grad av hot. I Sverige gäller detta främst sydsamiskan, som riskerar att helt försvinna om inte kraftfulla åtgärder vidtas. Sedan år 2000 erkänns samerna som en nationell minoritet, vilket innebär att deras folkrättsliga skydd har stärkts. I enlighet med beslutet att detta år anta en nationell minoritetspolitik har Sverige förbundit sig att ge skydd för de nationella minoriteterna, stärka de nationella minoriteternas möjlighet till inflytande, samt *stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande*.

Syftet med denna studie är att diskutera vilken roll de svenska biblioteken har i arbetet med att stärka det sydsamiska språket. Undersökningen är en del av ett större projekt, vars syfte är att undersöka hur de svenska folkbiblioteken fullgör sitt myndighetsansvar gentemot de nationella minoriteterna. Denna delstudie kommer därför först att diskutera vilket ansvar folkbiblioteken kan tänkas ha med avseende på det sydsamiska språket. Ansvarsfördelningen när det gäller den nationella minoritetspolitiken har nämligen visat sig problematisk. Med detta resonemang som bakgrund gör vi sedan en studie av ett svenskt bibliotek inom det sydsamiska området. Vårt val av Jämtlands läns bibliotek i Östersund motiveras av att regionen har en stor sydsamisk population. Fokus i denna studie är att undersöka hur bibliotekspersonal respektive samiska användare upplever bibliotekets roll för att stärka det sydsamiska språket.

När ett språk försvinner är detta inte bara en förlust för den drabbade folkgruppen. Den språkliga mångfalden är liksom den biologiska en resurs för den globala civilisationen. Varje språk speglar potentiellt en specifik verklighetsuppfattning och världsbild, och mångfalden utgör ”en källa för alternativa filosofier, vetenskapliga metaforer och levnadssätt”.¹ I takt med att språk dör ut försvinner också nycklarna till dessa skilda verkligheter.²

Givet att språkfrågor är av stor betydelse för den samhällsliga institution som de svenska folkbiblioteken utgör, fann vi det motiverat att ha ett språkpolitiskt perspektiv i denna studie.

En viktig distinktion i detta sammanhang är därför den mellan *majoritet* och *minoritet*, med särskilt avseende på de maktförhållanden som präglar relationerna mellan dem. Dessa maktförhållanden har för samernas del resulterat i att det egna språket i varierande grad övergivits till förmån för svenskan. I denna studie kommer vi att använda termen *språkbytesprocess* för att beskriva en minoritets övergång till majoritetsspråket. De aktiva åtgärder som vidtas för att bryta samt vända denna process kommer vi däremot att benämna *språkrevitalisering*. För att belysa den betydelse som språket har för deltagande i det samhällsliga och kulturella livet kommer vi också att använda begreppen *innanförskap* och *utanförskap*. Eftersom det samiska självbestämmandet skall stärkas kommer vi att använda dessa båda begrepp i relation till det samiska samhället och inte till det svenska.

¹ Mühlhäusler, se Hyltenstam, K & Stroud, C (1991). *Språkbyte och språkbevarande*, s. 10.

² Hyltenstam & Stroud (1991), s. 10.

2. Bakgrund

2.1 Mänskliga rättigheter inom EU

Inom EU utgör de mänskliga rättigheterna grundläggande värderingar.³ Historiskt kan förankringen av dessa värderingar förstås i ljuset av de fredsträvanden som tilltog i internationella sammanhang efter andra världskriget, och som lade grunden för organisationer som FN och Kol- och stålunionen (idag EU). Syftet med de mänskliga rättigheterna var att ge juridiska grundvalar för frihet, rättvisa och fred i världen.⁴ I Europa fick arbetet med de mänskliga rättigheterna en grundläggande formulering 1950 i Europakonventionen, den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.⁵ Sedan 1950 har viktiga tillägg gjorts för att stärka betydelsen av de mänskliga rättigheterna i EU, och det är inom ramen för dessa processer som det stärkta skyddet för nationella minoriteter har uppstått i Sverige.

I Europa finns uppskattningsvis ett fyrtiotal nationella minoritetsgrupper. Begreppet nationell minoritet avser i detta sammanhang en grupp med historisk hemortsrätt i Europa (hundra år brukar anges som gräns), som kulturellt skiljer ut sig från majoritetssamhället.⁶ Av dessa grupper är också en definierad som en urfolk.⁷ Denna grupp är samerna. På Regeringens webbplats för mänskliga rättigheter definieras ett urfolk:

Ett urfolk härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställande av nuvarande statsgränser och vilka har behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.⁸

Samerna lever i ett område som sträcker sig över fyra länder i norra Skandinavien och Ryssland. Området kallas Sápmi (Sameland). Sannolikt befolkades området redan kort efter att inlandsisen smälte för 9 000 år sedan.⁹ Första gången samerna som folk omnämns i litteraturen är år 98 e.vt., då den romerske historikern Tacitus i sitt verk *Germania* skrev om ett folk som han kallade fenni.¹⁰

I Sverige är det förbjudet att registrera någon på grund av dennes etniska tillhörighet. Då det inte har gjorts någon folkräkning av samerna på länge är det svårt att med säkerhet veta hur

³ EUROPA – Europeiska unionens verksamhet - Mänskliga rättigheter, http://europa.eu/pol/rights/index_sv.htm, [2009-05-01].

⁴ Regeringskansliet (2009). *FN:s allmänna förklaring*, http://www.manskligarattigheter.se/extra/pod/?module_instance=7 [2009-05-17].

⁵ Nationalencyklopedin (2009), *Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna*, <http://www.ne.se/europeiska-konventionen-om-de-manskliga-rattigheterna> [2009-05-18].

⁶ *De nationella minoriteterna och kulturlivet* (2001), Rapport från statens kulturråd 2001:4, s. 7.

⁷ Vi använder i uppsatsen termen *urfolk* med hänvisning till följande uttalande ur: *Att återta mitt språk* (2006), s. 67: "I det följande kommer termen "urfolk" att användas eftersom termen förordas av de samiska experterna i utredningen. När det gäller ILO:s konvention nr 169 används termen "ursprungsfolk" eftersom detta ord används i den officiella svenska översättningen". Vi går i denna uppsats på de samiska experternas linje.

⁸ Regeringskansliet (2009). Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter, *Urfolk*, http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=14&module_instance=3&action=pod_show&navid=65&ubnavid=14&subnavinstance=3, [2009-09-08].

⁹ Samiskt Informationscentrum, *Historia*, <http://www.samer.se/1115>, [2009-05-02].

¹⁰ Samiskt Informationscentrum, *Sápmis historia*, http://www.samer.se/servlet/GetDoc?meta_id=1150, [2009-05-02].

stor gruppen är. Siffrorna varierar mellan olika källor.¹¹ På Samiskt Informationscentrum anges dock följande siffror: ca 80 000-95 000 samer i hela Sápmi varav ca 20 000 i Sverige, ca 50 000 – 65 000 i Norge, ca 8 000 i Finland och ca 2 000 i Ryssland.¹² Sápmi upptar ett stort geografiskt område från Dalarna i söder till den ryska Kolahalvön i öster. De samiska kultur- och språkgränserna går på så sätt tvärs över nationsgränserna.

Gemensamt för alla de nationella minoriteterna i Europa är att de har en uttalad samhörighet betingad av en religion, kultur, och/eller ett eller flera språk, som skiljer sig från majoritetssamhällets. Gemensamt för dessa grupper i Europa är även att de har utsatts för olika former av förtryck, ”förtryck som sträcker sig över hela skalan från personliga trakasserier till regelrätta utrotningsförsök”.¹³ De olika grupperna har historiskt haft mycket små möjligheter att påverka i de frågor som varit avgörande för de egna angelägenheterna.¹⁴ Ofta har förtrycket riktats mot gruppernas olika språk, som i varierande grad har trängts undan och ibland förbjudits.

Ett folkrättsligt arbete har bedrivits inom EU för att stärka skyddet för de nationella minoriteterna i de olika medlemsländerna. Under 1990-talet bar detta arbete frukt i två folkrättsliga dokument: *den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk (minoritetsspråkskonventionen)* (1992) samt *ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (ramkonventionen)* (1995).¹⁵ Målet för båda dessa är att stärka arbetet med implementeringen av de mänskliga rättigheterna i Europa.

I minoritetsspråkskonventionen erkänns de berörda språkens viktiga betydelse för Europas gemensamma kulturella rikedom.¹⁶ Konventionen stadfäster också rätten att använda språken både i det privata och offentliga livet. Då många av minoritetsspråken i Europa är allvarligt hotade, uppmanar också konventionen medlemsländerna att vidta åtgärder för att såväl bevara som att stärka dessa språk.

I ramkonventionen erkänns på ett liknande sätt värdet av de nationella minoritetsgrupperna inom den europeiska gemenskapen. De som undertecknar konventionen förbinder sig till att anse att:

...ett pluralistiskt och genuint demokratiskt samhälle inte endast bör respektera den etniska, kulturella, språkliga och religiösa identiteten hos varje person som tillhör en nationell minoritet utan även skapa lämpliga förutsättningar för att göra det möjligt för dem att uttrycka, bevara och utveckla denna identitet...¹⁷

Konventionen om skydd för de nationella minoriteterna betonar på så sätt vikten av att bevara och stärka de specifika identiteter som de nationella minoriteterna representerar. I detta ligger också rätten att själv definiera hur denna identitet skall utformas. Vem som är en del av en nationell minoritet framkommer dock inte av konventionen. Istället bygger den på tanken om självidentifikation: den enskilda individen bestämmer själv om hon eller han vill betrakta sig

¹¹ Enligt Nationalencyklopedin (2009): ”Av totalt ca 63 000 samer bor 17 000 i Sverige, 38 000 i Norge, 6 000 i Finland och 2 000 i Ryska federationen.”, <http://www.ne.se/samer> [2009-05-18].

¹² Samiskt informationscentrum, *Samerna i siffror*, <http://www.samer.se/1536>, [2009-05-02].

¹³ *De nationella minoriteterna och kulturlivet* (2001), s. 7.

¹⁴ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 115.

¹⁵ Regeringskansliet(2007), *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/56/33/2fe839be.pdf>

¹⁶ Europeisk stadga om landsdels- och minoritetsspråk, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_sv.pdf, [2009-05-01].

¹⁷ Ramkonvention för skydd av nationella minoriteter, s. 2, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_atglance/PDF_Text_FCNM_sv.pdf, [2009-05-01].

själv som del av en nationell minoritet.¹⁸ Som kommer att framkomma senare, är dock frågan om självidentifikation en aning problematiskt i fallet med samerna.

2.2 De nationella minoriteterna och Sverige

Med stor politisk enighet beslöt den svenska riksdagen den 2 december 1999 att anta regeringens förslag i propositionen *Nationella minoriteter i Sverige (1998/99:143)*.¹⁹ En central punkt i dessa förslag var att både ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen skulle ratificeras. Detta skedde den 9 februari 2000. Samma år inrättades också minoritetspolitiken som ett eget politikområde i Sverige, med Integrations- och jämställdhetsdepartementet som ansvarigt departement.²⁰ Grunden för denna politik återfinns i den antagna propositionen, samt i ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen. I stort har dock Sverige valt den lägsta skyddsnivån enligt ramkonventionen.²¹

De grupper som svenska staten bedömde uppfylla kriterierna för att vara en nationell minoritet i Sverige är: samer, judar, romer, tornedalingar och sverigefinnar. De språk som erhåller skydd såsom svenska minoritetsspråk är: samiska (alla varieteter), jiddisch, meänkieli, romani chib (alla varieteter), samt finska.²² Alla dessa grupper och deras språk erkänns således idag som värdefulla delar av det gemensamma svenska kulturarvet.²³

Målen för den svenska minoritetspolitiken är att:

- ge skydd för de nationella minoriteterna,
- stärka de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande och
- stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.²⁴

Dessa mål rymmer en rad olika aspekter, som sträcker sig in i många av regeringsdepartementets verksamhetsområden: exempelvis kulturdepartementet och utbildningsdepartementet. De minoritetspolitiska målen är också av stor betydelse för alla nivåer inom samhällsförvaltningen, från stat och landsting till de enskilda kommunerna.²⁵

Detta är uppenbart i fallet med sydsamerna, då det sydsamiska området i Sverige omfattar Västerbotten, Jämtland samt delar av Härjedalen och Dalarna. Antalet sydsamer beräknas uppgå till ca 2000 personer, då även inräknat de samer som bor på den norska sidan.

¹⁸ *Att återta mitt språk: åtgärder för att stärka det samiska språket* (2006), s. 68.

¹⁹ *De nationella minoriteterna och kulturlivet* (2001), s. 9.

²⁰ Nationella minoriteter och minoritetsspråk, *En sammanfattning av regeringens minoritetspolitik*, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/56/33/2fe839be.pdf>, [2009-05-02]. När det gäller samefrågorna, är dock Jordbruksdepartementet det samordnande departementet. Det finns 1995 en enhet inom detta departement som arbetar med same- och rennärringsfrågor. Arbetet har varit inriktat på att överföra arbetsuppgifter till det svenska Sametinget (vilket har funnits sedan 1993): dessa har sedan kunnat göra sina egna politiska prioriteringar. Sametinget har idag huvudansvaret för administrationen av de samiska frågorna. <http://www.regeringen.se/sb/d/4366>, [2009-05-02]. Målet för den svenska samepolitiken ”är en levande samisk kultur byggd på en ekologiskt hållbar rennäring och andra samiska näringar samt ett ökat samiskt självbestämmande.” (http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=14&module_instance=3&action=pod_show&navid=65&subnavid=14&subnavinstance=3) [2009-04-13].

²¹ *Att återta mitt språk* (2006), s. 126.

²² Regeringskansliet, *Nationella minoriteter* <http://www.regeringen.se/sb/d/1483/a/12607>, [2009-05-01].

²³ *Att återta mitt språk* (2006), s. 125.

²⁴ Regeringskansliet, *Nationella minoriteter* <http://www.regeringen.se/sb/d/1483/a/12607>, [2009-05-01].

²⁵ *De nationella minoriteterna och kulturlivet* (2001), s. 16.

Befolkningsspridningen är således stor. Av dessa talar idag uppskattningsvis endast 600 – 800 personer sydsamiska.²⁶

Den 6 december 2002 lämnade Europarådets expertkommitté in sin första rapport rörande Sveriges efterlevnad av konventionens bestämmelser. I detta sammanhang finns det två punkter som är värda att särskilt lyfta fram. Den ena rör expertkommitténs bedömning av den sydsamiska språkvarietetens ställning. Då det uppmärksammades att sydsamiskan är mycket hotad ansågs det att det omedelbart skulle vidtas särskilda åtgärder för att skydda och främja detta språk.²⁷ I det sydsamiska området har nämligen språkbytesprocessen pågått längre tid än i de nordsamiska delarna.

Den andra punkten är iakttagelsen att det finns stora strukturella problem i den nuvarande tillämpningen av de åtaganden som Sverige gjort gentemot de nationella minoriteterna. Det är till exempel uppenbart att de enskilda kommunerna har ett stort ansvar, inte minst när det gäller revitaliseringen av minoritetsspråken: på utbildningssidan har skolväsendet i detta avseende ett självklart ansvar. Enligt rapporten finns dock brister. Lokala myndigheter, rimligen tolkat som kommunerna, ”känner sig inte bundna av Sveriges konventionsåtaganden och vill inte ta ansvar för minoritetsfrågorna eftersom de upplever att det inte finns någon efterfrågan från minoriteterna.”²⁸

Det är dock vanskligt att utgå från att det inte finns någon efterfrågan, eftersom den minoritetsspråkliga situationen är väldigt komplex. Kenneth Hyltenstam menar att ett språks bevarande är beroende av talarnas hela samhälls- och livssituation. Huruvida en språkbytesprocess eller ett språkbevarande ska äga rum är beroende av ett stort antal faktorer på flera nivåer, från samhällsnivå, över gruppnivå till individnivå.

Skolan och utbildningsväsendet utgör ett exempel på en sådan faktor på samhällsnivå som har haft och som fortfarande har stor betydelse för bevarandet av det samiska språket. I många skolor i de norra delarna av Sverige fick inget annat språk än svenska användas under lång tid. Det finns idag många vuxna samer som aldrig fick möjlighet att lära sig samiska i skolan. Dessutom var det många föräldrar på 60- och 70-talen som valde att inte tala samiska med sina barn i hemmet på grund av den negativa stämpel som språket hade fått. En ”bristande efterfrågan” kan i ljuset av dessa omständigheter tolkas på ett helt annat sätt. En samisk pedagog beskrev situationen:

...många vuxna samer bär på sin egen ”språkliga ryggsäck” fylld med smärtsamma erfarenheter och ibland en känsla av otillräcklighet. En del människor med en sådan ”ryggsäck” kan ha svårt att stödja barnens språkutveckling i samiska om de inte först hanterar sina egna obearbetade känslor rörande språket.²⁹

2.3 Språkets betydelse för den samiska identiteten

Samiskan tillhör de finsk-ugriska språken och delas in i tre huvudsakliga språkvarieteter: östsamiska, centralsamiska och sydsamiska. De samiska språkvarieteterna brukar beskrivas som olika dialekter av det samiska språket. I själva verket är det möjligt att tala om olika språk eftersom de olika varieteterna skiljer sig åt på ett sådant sätt att endast angränsande dialekter kan förstås ömsesidigt. Det totala antalet samisktalande brukar anges till 20 000 personer, men denna siffra är osäker.³⁰ I Sverige talas central- och sydsamiska varieteter.

²⁶ Att återta mitt språk (2006), s. 93.

²⁷ Att återta mitt språk (2006), s. 133.

²⁸ Ibid., s. 133.

²⁹ Ibid., s. 77.

³⁰ Ibid., s. 89.

Nordsamiska, som räknas till den centralsamiska varieteten, är den vanligaste varieteten och talas av uppskattningsvis 5000 - 6000 personer i Sverige. Lulesamiska som är nära besläktad med nordsamiskan talas här av ca 800 personer. Sydsamiskan slutligen, skiljer sig ganska kraftigt från övriga samiska språk när det gäller ordförråd och grammatik och är på grund av olika omständigheter den mest hotade varieteten av samiska.³¹

Det finns viktiga politiska skäl till att stärka det sydsamiska språket. Samerna är inte endast en nationell minoritet utan räknas även som ett av världens urfolk. Detta förhållande har en viss folkrättslig betydelse. Samer, aboriginer, inuiter, indianer, maorier och andra långt mindre kända grupper har länge kämpat för sina rättigheter, och idag finns en rad olika dokument som tillerkänner dessa grupper rättigheter i kraft av deras status som urfolk. Viktiga exempel på sådana är FN-organet *ILO:s konvention nummer 169* från 1989, samt *FN:s deklaration om urfolkens rättigheter*, antagen 13 september 2007. Bland annat lyfter dessa rättsnormer fram urfolkens rätt till självbestämmande i frågor som berör dem själva. Exempelvis står i den sistnämndas fjärde artikel:

Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.³²

Dessa anspråk på självbestämmande har i Sverige betytt att Sametinget grundades 1993.³³ Trots att Sametinget idag är ett folkvalt parlament med 31 ledamöter, är dock dess maktbefogenheter kringskurna av det faktum att Sametinget samtidigt är en statlig myndighet som lyder under Sveriges regering.³⁴ På så sätt är dess befogenheter högst begränsade. Ändå är Sametinget en potentiellt mycket viktig faktor bland de samiska grupperna, eftersom institutionen idag har huvudansvaret för administrationen av de samiska frågorna, samt utgör ett remissorgan i förhållande till svenska beslutsfattare. Att som same kunna vara med och påverka Sametingets prioriteringar måste på så sätt bedömas som viktigt ur ett demokratiskt perspektiv.

För att få tillträde till Sametinget måste dock en person i juridisk mening definieras som same. I lagen går denna definition utöver kriteriet om självidentifikation genom att också inkludera ett språkligt kriterium. I första kapitlets andra paragraf i sametingslagen (SFS 1992:1433) regleras vem som har rätt att rösta i sametingsvalen:

Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han eller hon har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
2. gör sannolikt att någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
3. har eller har haft en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.³⁵

Definitionen bygger således dels på en självidentifikation, men också på att han eller hon skall kunna visa att han eller hon själv, eller någon av hans eller hennes föräldrar alternativt far-

³¹ Ibid., s. 87 ff.

³² United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, <http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/en/drip.html>, [2009-05-09].

³³ Sametinget, *Folkvalt organ och myndighet*, <http://sametinget.se/1027>, [2009-05-09].

³⁴ Ibid.

³⁵ Sametingslagen: SFS 1992:1433, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.htm>, [2009-05-18].

och morföräldrar har haft samiska som språk i hemmet.³⁶ Språket spelar alltså en stor roll för definitionen av vem som i detta sammanhang räknas som same.

Detta kan tyckas vara ett rimligt krav, men på grund av den långt gångna språkbytesprocessen bland sydsamer kommer allt färre personer att kunna göra anspråk på att uppfylla språkkriteriet. På längre sikt kan detta bli ett stort problem, då det innebär ”att personer av samisk härkomst som förlorat det samiska språket även **mister rätten att vara röstberättigade och därmed demokratiskt delaktiga i det samiska samhället**”.³⁷ Förlusten av språket får således konsekvenser för möjligheten att påverka i frågor som rör samerna, och kan därför leda till ett politiskt utanförskap gentemot den egna samiska gruppen.

Språket har även en viktig roll då det gäller bevarandet av den samiska kulturella särarten gentemot andra grupper.³⁸ Ett folks språk är av central betydelse för bevarandet av kontinuiteten och förmedlandet av kulturen. Modersmålet är dessutom förknippat med starka emotionella värden; det knyter en människa samman med sin familj och den vidare gemenskap som hon tillhör. Den bristande läs- och skrivförmågan hos många vuxna samer begränsar deras förmåga att ta del av det egna kulturarvet. De kan till exempel inte läsa samisk litteratur om den inte är översatt och de kan inte ta del av information på samiska.

Språket har således även en nyckelfunktion när det gäller att skapa en känsla av tillhörighet till den egna kulturgemenskapen. De som inte behärskar språket kan därför även komma att känna ett utanförskap gentemot den samiska kulturen i dess helhet.³⁹

2.4 Sydsamiskan idag

Våren 2009 publicerades rapporten *Samiskan i Sverige – En sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige*⁴⁰ sammanställd av Henrik Barruk. Denna rapport innehåller bland annat statistik över de samiska språkens användning. Mindre än en tiondel av de samer som är upptagna i Sametingets röstlängd bor i Jämtland och Härjedalen, de landskap som i Sverige främst utgör den sydsamiska regionen. Av de samer som där har svarat på studiens enkät har ca 65% uppgivit att de har kunskaper i samiska språk.⁴¹ Av studien framkommer dock att kunskaperna i samiska språk är bäst bland de äldre, och att ungdomars språkkunskaper är avsevärt sämre. Av de samer som är över 60 år har över 60% svarat att de talar samiska utan svårigheter.⁴² Bland de som är mellan 30-59 år har strax under hälften svarat att de talar samiska utan svårigheter. Slutligen har endast 20% av samerna mellan 18-29 år svarat att de talar samiska utan svårigheter. Ytterligare 20% i den yngsta gruppen har uppgivit att de talar samiska med vissa svårigheter, och ytterligare 20% att de talar med stora svårigheter. Beträffande de 73 barn som läsåret 2007/2008 hade rätt till modersmålsundervisning i sydsamiska visar studien att 56% av dessa fått sådan undervisning.⁴³

³⁶ *Samer – ett ursprungsfolk i Sverige* (2004), s. 5. Förvisso inkluderar inte det tredje kriteriet språkkunskaper, men eftersom det är fullt möjligt att tänka sig en person vars föräldrar valt att inte registrera sig i Sametingets röstlängd, förblir språkkriteriet mycket viktigt att beakta.

³⁷ *Att återta mitt språk* (2006), s. 79.

³⁸ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 24.

³⁹ *Att återta mitt språk* (2006), s. 74 ff

⁴⁰ Barruk, Henrik (2009). *Samiskan i Sverige: En sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige*.

⁴¹ *Ibid.*, s. 25.

⁴² *Ibid.*, s. 30.

⁴³ *Ibid.*, s. 39.

2005 genomfördes en annan enkätundersökning bland samer boende inom det sydsamiska området i Sverige.⁴⁴ Denna fokuserade bland annat på den samiska befolkningens behov. 49 personer boende i Östersund med tillträde till Sametingets röstlängd svarade på denna enkät. Statistiken som redogörs är dock procenttal beräknade på hela summan av svar (1051 personer). 88% av de tillfrågade ansåg att det är viktigt att det talas samiska i Sverige. Något färre, 82%, visste att samiska har särskild ställning som minoritetsspråk i Sverige.⁴⁵ Endast 25% angav dock att de själva talade samiska.⁴⁶ Däremot angav 86% att det var viktigt för dem att få tala samiska.⁴⁷ Endast 27% var nöjda med sina kunskaper i samiska, och av dessa ville 96% förbättra sina kunskaper i samiska. Av dem som inte kunde samiska alls ville 72% lära sig samiska.⁴⁸

Endast 13% av de svarande angav att de eller någon i deras familj deltar i någon samiskspråkig kulturaktivitet på fritiden.⁴⁹ Däremot angav 71% att de är intresserade av samiskspråkiga kulturaktiviteter, och 72% angav att de skulle vilja att det fanns mer sådan verksamhet. Av de som önskade mer samiskspråkiga kulturaktiviteter önskade 45% att det fanns mer samisk biblioteksverksamhet. 62% angav dock att det var viktigt för dem att det finns samiskspråkig litteratur på biblioteket.⁵⁰ Flest ville ha mer samiskspråklig barnverksamhet, hela 69%.⁵¹

Statistiken visar på en alarmerande utveckling, eftersom den ger en bild av hur snabbt språkbytesprocessen har gått. De yngre samernas kunskaper i samiska är avsevärt sämre än hos de äldre grupperna. Statistiken visar dock också på att det finns en vilja att lära sig språket, samt att det finns ett behov av samiskspråkiga kulturaktiviteter.

2.5 Sydamiska kultur- och biblioteksresurser

2.5.1 Gaaltije

Gaaltije är en sydsamisk kulturförening med lokaler i Östersund. På deras hemsida står om deras vision:

Gaaltije är en samordnade kraft för att synliggöra sydsamisk kultur och för att stärka det samiska näringslivet. (...) Gaaltije vill öka kunskapen om sydsamisk kultur för att stärka det samiska samhället och för att öka förståelsen för samisk kultur- och näringslivsutveckling. Därigenom minskar risken för motsättningar, fördomar och mytbildning externt.⁵²

Föreningen håller seminarier och föreläsningar, samt arrangerar informationsträffar och utställningar om sydsamisk kultur och historia. De driver också projekt i syfte att lyfta fram och utveckla sydsamisk kultur och näringsliv. Mellan 7-9 september 2006 arrangerade de exempelvis en utställning om Kulturbuss utan gränser på Jämtlands läns bibliotek.⁵³ De har också en butik, där de bland annat säljer sydsamisk musik och litteratur.

⁴⁴ Att återta mitt språk (2006), s. 170.

⁴⁵ Ibid., s. 176.

⁴⁶ Ibid., s. 177.

⁴⁷ Ibid., s. 181.

⁴⁸ Ibid., s. 183.

⁴⁹ Ibid., s. 199.

⁵⁰ Ibid., s. 202.

⁵¹ Ibid., s. 201.

⁵² Gaaltije – sydsamiskt kulturcentrum, *Gaaltijes vision*, <http://www.gaaltije.se/Default.asp?path=9743&pageid=12586>, [2009-08-20].

⁵³ *Kulturbuss utan gränser* – slutrapport, s. 9, <http://interreg.z.lst.se/rapporter/Fil-200737135911.pdf>

2.5.2 Kulturbuss utan gränser

Mellan 1 juli 2004 och 31 december 2006 drevs ett projekt kallar Kulturbuss utan gränser.⁵⁴ Denna buss körde över en stor yta som innefattar hela det sydsamiska området i Sverige och Norge. Projektets mål var att ”nä ut med kultur och kunskap till den yttersta glesbygden i de berörda kommunerna med hjälp av en bokbuss lastad med litteratur och andra medier som omhandlar regionen på olika sätt t ex lokalhistoria, hantverkstraditioner, språk och dialekter.” Målgruppen för projektet utgjordes av alla invånare i dessa områden. Speciellt fokus låg dock på den sydsamiska befolkningen.⁵⁵ Projektetägare var Gaaltije. En rad andra parter var involverade i arbetet: Dalarnas och Jämtlands län i Sverige, samt Hedmarks fylke och Sör-Trøndelags fylke i Norge. Huvudfinansiärer var dock Europeiska regionala utvecklingsfonden.⁵⁶

Projektet hade en rad positiva effekter. Viktigt att lyfta fram i detta sammanhang är att arbetet i projektet ”Ökat språkförståelsen bland låntagarna i gränstrakten”, samt ”Skapat intresse för och gett kunskap om de båda ländernas litteratur, speciellt den regionala och sydsamiska litteraturen”.⁵⁷ Kulturbussens verksamhet var uppskattad, och det finns ett stort intresse av att lösa finansieringen av verksamheten på mer permanent basis.⁵⁸

2.5.3 Samernas bibliotek

Samernas bibliotek är lokaliserat på Ájtte (svenskt fjäll- och samemuseum) i Jokkmokk. Idag administreras detta bibliotek av en samisk bibliotekskonsulent. Verksamhetsmålen är att:

- Verka för att litteraturen på samiska och litteratur om samer och samiska förhållanden får en ökad spridning och skapa intresse för litteratur på samiska och om samer. Detta skall göras bland annat genom att informera och rådgiva biblioteken om befintlig litteratur samt informera och vägleda institutioner, skolor, organisationer och enskilda (via litteraturlistor på internet, besök, föreläsningar)
- Bygga upp Samernas bibliotek, som inkluderar ett samiskt depåbibliotek för lån till bibliotek, skolor, organisationer, föreningar, institutioner
- Verka för ökat samarbete med samiska nordiska institutioner i biblioteksfrågor för att tillvarata gemensamma resurser, vilket skall ske genom att åstadkomma informationsutbyte och samordning av verksamhet inom biblioteksområdet
- Initiera och delta i gemensamma projekt.⁵⁹

Tydligt av dessa verksamhetsmål är att Samernas bibliotek skulle kunna fungera som en viktig resurs för de svenska folkbiblioteken.

2.6 Folkbibliotekens ansvar

Kan folkbiblioteken i detta sammanhang hävdas ha ett ansvar att stimulera en revitalisering av det sydsamiska språket?

I bibliotekslagens sjunde paragraf framkommer att kommunerna ansvarar för folkbiblioteksverksamheten.⁶⁰ Att alla kommuner skall ha folkbibliotek har såväl kulturella

⁵⁴ Projekt: Kulturbuss utan gränser, Interreg IIIA, <http://interreg.z.lst.se/visaprojekt.asp?which=2164>, [2009-05-17].

⁵⁵ Kulturbuss utan gränser – slutrapport, s. 3.

⁵⁶ Projekt: Kulturbuss utan gränser, Interreg IIIA [2009-05-17].

⁵⁷ Kulturbuss utan gränser – slutrapport, s. 15, <http://interreg.z.lst.se/rapporter/Fil-200737135911.pdf>

⁵⁸ Kulturbuss utan gränser – slutrapport, s. 17.

⁵⁹ Sametinget, Bibliotekskonsulent <http://www.sametinget.se/1469>, [2009-05-18].

⁶⁰ Bibliotekslag:SFS 1996:1596 (1996)

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596>, [2009-05-02].

som pedagogiska och politiska motiv. I andra paragrafen står det: ”Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek”.⁶¹

På lokal nivå har folkbiblioteken således ett viktigt ansvar när det gäller att främja intresse för de frågor som här diskuteras: språk och kulturarv. Exakt vad detta innebär är dock inte specificerat i bibliotekslagen. Enligt paragraf sju i bibliotekslagen skall dock alla kommuner anta en *plan* för sin biblioteksverksamhet.⁶² Svensk biblioteks förening definierar en biblioteksplan på följande sätt:

Med en biblioteksplan avses ett politiskt förankrat styrande dokument som omfattar en analys av det samlade biblioteksbehovet i en kommun och åtgärder för hur dessa behov skall tillgodoses. Denna biblioteksplan skall förutom folkbiblioteksverksamheten också innefatta biblioteksbehovet vad gäller utbildning, omsorg, vård och näringsliv.⁶³

Att en biblioteksplan måste förankras politiskt innebär i detta sammanhang att de nationella minoriteternas behov måste uppmärksammas och tillgodoses på folkbiblioteken. I *Betänkande av Kulturutredningen*⁶⁴ pekas med enfaz på vikten av att betrakta de nationella minoriteterna som en prioriterad aspekt inom kulturpolitiken, jämte exempelvis barnverksamhet och jämställdhetsfrågor.⁶⁵ *Betänkande av Kulturutredningen* slår också fast att de kulturpolitiska prioriteringarna får genomslag ”så att de inte stannar vid enbart goda ambitioner.”⁶⁶ När det gäller hotet av det sydsamiska språket är det särskilt viktigt att lyfta fram att *Betänkande av Kulturutredningen* förordar att det är angeläget ”att stödja minoritetsspråklig kultur som riktar sig särskilt till barn och ungdomar.”⁶⁷ De kulturpolitiska prioriteringarna hänger samman med målen för kulturpolitiken. Om dessa står bland annat:

Vi vill här särskilt nämna de nationella minoriteternas kulturarv i Sverige. I denna del är Sverige folkrättsligt förpliktigad att aktivt främja de nationella minoriteternas möjligheter att bibehålla och utveckla de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, vilket innefattar bl.a. språk, traditioner och kulturarv.⁶⁸

De svenska folkbiblioteken har en juridisk skyldighet att främja intresset för en rad språkrelaterade fenomen, exempelvis litteratur. Godtar vi Svensk biblioteks förenings definition av en biblioteksplan, skall detta främjande regleras av såväl lokala biblioteksbehov som av demokratiskt fattade beslut. Att det finns ett behov att revitalisera sydsamiskan hos gruppen själv har framkommit. De avgörande politiska besluten är också fattade, i och med att Sverige år 2000 ratificerade ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen. Av detta framkommer att de bibliotek som är verksamma där det bor sydsamer har ett ansvar att bidra till att sydsamiskan revitaliseras.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Biblioteks föreningen, *Vad är en biblioteksplan?*

<http://www.biblioteksforeningen.se/organisation/verksam/index.html>, [2009-05-01]. (Vår kursivering.)

⁶⁴ Även om Kulturutredningen endast utreder en *möjlig* grund för Sveriges kulturpolitik, har vi valt att använda den som auktoritativ källa. Orsaken till detta är att väldigt lite kritik har riktats mot det som utredningen säger om arbetet gentemot de nationella minoriteterna. Vi upplever därför att vi i detta fall kan tilldela förslagen en viss legitimitet. En ytterligare orsak till detta är att Integrationsminister Nyamko Sabuni så sent som 20/5 2009 höll ett tal till Riksdagen där hon visade att Regeringen menar allvar med den föreslagna politiken.

<http://www.regeringen.se/sb/d/11293/a/127053>, [2009-08-18].

⁶⁵ *Betänkande av Kulturutredningen – Kulturpolitikens arkitektur* (2009), s. 31.

⁶⁶ Ibid., s. 31.

⁶⁷ *Betänkande av Kulturutredningen – Förnyelseprogram* (2009), s. 108.

⁶⁸ Ibid., s. 45.

2.7 Jämtlands läns bibliotek

Östersund är en kommun i Jämtlands län med strax under 60 000 invånare.⁶⁹

Biblioteksverksamheten på orten har flera roller. Den överbyggande organisationen är Jämtlands läns bibliotek. Inom denna ryms länsbibliotek, sjukhusbibliotek samt givetvis den kommunala biblioteksverksamheten. Den sistnämnda innefattar ett huvudbibliotek, tre områdesbibliotek, samt bokbuss och skolbibliotekscentral.⁷⁰ Den regionala biblioteksverksamheten finansieras av landstinget och staten, medan sjukhusbiblioteken helt finansieras av landstinget. Båda dessa biblioteksfunktioner regleras genom avtal med landstinget. Den kommunala verksamheten regleras däremot genom avtal med Kultur- och fritidsförvaltningen och Utbildningsförvaltningen, och finansieras helt av Östersunds kommun.

Högsta chef för verksamheten är sedan 2003 bibliotekschef/länsbibliotekarie Bodil Köpsén.⁷¹ Under henne är biblioteket organiserat i tre arbetslag: Barn och unga, Vuxna, och Sjukhusbiblioteket. Dessa är i sin tur uppdelade i elva uppdragsgrupper.⁷² I denna studie kommer vi av utrymmesbrist att exkludera Sjukhusbibliotekets arbetslag.

Sammantaget hade verksamheten 537 472 besökare (sjukhusbibliotekens ej inräknade) och 472 659 utlån under verksamhetsåret 2007. Biblioteken hade från år 2006 till år 2007 en ökning av både besök (+26 472) och utlåning (+4 831).⁷³

I dagsläget har inte folkbiblioteken i Östersund en regelrätt biblioteksplan att utgå från. Däremot har de ett avtal om biblioteksverksamhet i Östersund, slutet mellan Kultur- och fritidsnämnden, Barn- och ungdomsförvaltningen, samt biblioteken i Östersunds kommun.⁷⁴ I detta avtal från 2008 framkommer verksamhetens mål och inriktning:

Biblioteksverksamheten skall bedrivas enligt bibliotekslagen, fastställda nationella och kommunala kulturpolitiska mål och riktlinjer, av nämnden beslutade övergripande mål samt stiftelsens stadgar.⁷⁵

Med dessa formuleringar förbinder sig biblioteket att beakta de åtaganden som Sverige har gentemot de nationella minoriteterna. De nationella minoriteterna lyfts dock inte fram i avtalet under rubriken Prioriterade målgrupper och områden. Istället kan de tolkas in under Invandrare och andra minoritetsgrupper under samma rubrik.⁷⁶

I utredningen *Plan för samiskt bibliotek i Sverige*⁷⁷ publicerades resultaten av en enkätstudie utsänd i oktober 2002 till biblioteken i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland. Enkäten syftade till att kartlägga den kommunala biblioteksverksamheten i norra Sverige, ur ett samiskt biblioteksperspektiv. Östersund svarade på enkäten. Av resultatet

⁶⁹ Nationalencyklopedin. *Östersund*, <http://www.ne.se/ostersund/1005687>, [2009-05-18].

⁷⁰ Jämtlands läns bibliotek, *Organisation* <http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/organisation.asp> [2009-05-09].

⁷¹ Jämtlands läns bibliotek, *Bibliotekets historia i årtal* http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/historia_i_artal.asp [2009-05-09].

⁷² Jämtlands läns bibliotek, *Organisation* <http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/organisation.asp>, [2009-05-09].

⁷³ Jämtlands läns bibliotek, *Statistik – biblioteket i siffror* <http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/statistik.asp>, [2009-05-09]. Saknas i besöksstatistiken görs besöken på sjukhusbiblioteken.

⁷⁴ Avtal om biblioteksverksamhet i Östersunds kommun 2008.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Haupt, Ann-Christine & Sarri, Peter (2003). *Plan för samiskt bibliotek : rapport från biblioteksutredningen*. Jokkmokk: Sametinget.

framkommer att samiska förlag inte använts som inköpskälla i Östersund.⁷⁸ Det framkommer att det bland bibliotekspersonalen fanns en otillräcklig kunskap på biblioteket om samer som grupp, samt en bristande översikt över samisk bokutgivning.⁷⁹ Av resultatet framkom också att ingen i personalen hade samiska språkkunskaper, samt att det saknades kunskaper om samisk litteratur.⁸⁰ Överblick över den samiska litteraturutgivningen saknades.⁸¹ Av svaren framkommer dock att biblioteket i Östersund efterlyste utbildning om samisk litteratur och inköpskällor, samt att de också efterlyste någon form av informationscentral.⁸² På frågor om bestånd, utlåning, referensarbete och förvärvsarbete har biblioteken i Östersund inte givit några enkätsvar.⁸³

⁷⁸ Ibid., s. 29.

⁷⁹ Ibid., s. 31.

⁸⁰ Ibid., s. 32.

⁸¹ Ibid., s. 33.

⁸² Ibid., s. 34.

⁸³ Ibid., s. 39.

3. Syfte och frågeställning

Att Sverige har erkänt samerna som en nationell minoritet får effekter för folkbibliotekens arbete. Av resonemanget ovan har det exempelvis framkommit att folkbiblioteken har ett ansvar för att det sydsamiska språket revitaliseras. Denna situation är ny. I Sverige har folkbiblioteken inte tidigare ställts inför uppgiften att aktivt främja intresset för ett inhemskt språk som är på väg att försvinna. Vad detta innebär rent konkret för folkbiblioteken är därmed svårt att veta. Vårt intryck är att det inte finns några enkla och självklara svar. Syftet med denna studie är därför att utforska hur bibliotekspersonal respektive samiska användare upplever detta ansvar, samt hur de upplever att det idag tar sig konkret uttryck i bibliotekens verksamhet. Intressant är också att ta reda på hur bibliotekspersonal och samiska användare upplever att detta arbete skulle kunna utvecklas i framtiden. Syftet är ytterst att bidra med reflektioner kring möjliga vägar framåt.

För att kunna utreda detta har vi följande frågor som utgångspunkt:

1. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare folkbibliotekets *ansvar* när det gäller att stärka det sydsamiska språket?
2. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare att folkbiblioteket *idag*⁸⁴ *arbetar* för att stärka det sydsamiska språket?
3. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare att folkbiblioteket i framtiden *skulle kunna arbeta* för att stärka det sydsamiska språket?

Av särskilt intresse för oss är att undersöka hur dessa upplevelser *liknar* respektive *skiljer sig* från varandra.

⁸⁴ Intervjuerna gjordes i maj 2009.

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Aktuell forskning

Biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) är ett tvärvetenskapligt ämne som hämtar inspiration från flera olika håll. I denna kunskapsöversikt har vi gjort ett urval av forskning som relaterar till vårt syfte, oavsett inom vilket ämne denna forskning har sitt ursprung. Vår fokus ligger på det sydsamiska språket och bibliotekens roll i arbetet med att stärka detta hotade språk. Därför kommer vi först att redogöra för några statliga utredningar som berör samernas och särskilt sydsamernas aktuella språksituation. Därefter tittar vi närmare på forskning om tvåspråkighet med fokus på språkbyte-språkrevitalisering bland samerna. Vad gäller forskning om bibliotekens roll för de nationella minoritetsspråken har vi, med undantag av någon magisteruppsats, inte hittat särskilt mycket. Vanligare är då att titta på bibliotekens verksamhet i relation till invandrare vilket gör att integrationsfrågor ofta hamnar i fokus. Då samerna är ett inhemskt folk i Sverige med status som urfolk har vi därför tyckt att det varit mer relevant och intressant för vårt syfte att titta på den internationella forskning som behandlar bibliotekens roll när det gäller att stärka urfolkens språk och kultur.

I delbetänkandet *Rätten till mitt språk*⁸⁵ och slutbetänkandet *Att återta mitt språk*⁸⁶, som behandlar de finska och sydsamiska språken, redogörs utförligt för det sydsamiska språkets aktuella situation. Utredningarna är ett svar på Europarådets kritik av Sveriges bristande implementering av konventionsbestämmelserna, och i slutbetänkandet rekommenderas bland annat att förvaltningsområdet för rätten att använda sitt språk i kontakten med myndigheter och domstolar utökas till det sydsamiska området.⁸⁷ I slutbetänkandet framhålls vikten av att stärka det sydsamiska språket på bred front för att kunna bryta den negativa språkbytesprocessen. Sametinget bör i egenskap av folkvalt organ för samerna fastställa målen för språkarbetet. Insatser behövs bland annat när det gäller utbildningsväsendet och möjligheten till modersmålsundervisning. Sådana insatser som direkt rör biblioteken är till exempel att tillgången på samiska läromedel måste förbättras. Det råder även en stor brist på samisk barn- och ungdomslitteratur. Det konstateras att inga svenska läsfrämjande insatser har ägt rum gentemot den samiska gruppen och det föreslås att biblioteksverksamheten riktad till nationella minoriteter bör utökas särskilt när det gäller läsfrämjande verksamhet.⁸⁸

I *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk*⁸⁹, presenterar Kenneth Hyltenstam, professor i tvåspråkighetsforskning och föreståndare för Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet, en modell som används för att beskriva språkbytesprocesser, i detta fall exemplifierat av samernas situation. Modellen utvecklas något, bland annat med diskussionen om språkrevitalisering, i antologin *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv*⁹⁰, där Kenneth Hyltenstam med flera beskriver Sveriges samtliga nationella minoriteter och deras språkliga situation. Hyltenstams modell tycks ha fått stort genomslag när det gäller att beskriva den pågående samiska språkbytesprocessen och används till exempel i de statliga utredningar som presenterats ovan. Även vi kommer att använda oss av dessa modeller och begrepp i vår teoretiska bakgrund.

⁸⁵ *Rätten till mitt språk: Förstärkt minoritetsskydd* (2005).

⁸⁶ *Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket* (2006).

⁸⁷ *Att återta mitt språk* (2006), s. 19.

⁸⁸ *Ibid.*, s 360.

⁸⁹ Hyltenstam, & Stroud (1991).

⁹⁰ Hyltenstam (red.) (1999).

Rikard Jennische har i magisteruppsatsen *De nationella minoriteterna och folkbiblioteken- Folkbibliotekens hantering av nationella minoritetsfrågor i ljuset av Sveriges officiella minoritetspolitik*⁹¹, berört områden som ligger nära vårt syfte med denna uppsats. Han undersöker hur bibliotekens praxis gentemot de nationella minoriteterna har påverkats av Sveriges minoritetspolitik. Jennische diskuterar främst bibliotekens roll för informationsspridning och menar att folkbiblioteken ofta inte ses som en informationsresurs när det gäller att upplysa om de nationella minoriteterna. Han ställer även frågan om folkbiblioteken kan sägas ha ett ansvar för att aktivt stärka minoriteternas språk och kultur och menar att man kan svara både ja och nej på detta. Biblioteket har en central roll som informationskälla i samhället, men samtidigt kan inte biblioteken ges ett ansvar utan tydliga direktiv. Man kan inte förvänta sig att biblioteket ska lägga resurserna på något som inte är en uttalad arbetsuppgift. Trots detta menar Jennische att folkbiblioteken som kommunalt styrd verksamhet skall innefattas av de minoritetspolitiska direktiven.⁹²

Forskning kring samernas språksituation och andra samiska frågor pågår vid flera universitet och högskolor i Norden. Vid Vaartoe, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet samordnas forskning med samisk tematik; samernas kultur, språk och historia och det samiska samhället. Dessutom initieras ny forskning inom fältet.⁹³ Nordisk Samisk Institut (NSI) är ett samnordiskt samiskt forskningsinstitut beläget i Kautokeino (Gouvdageaidnu) i Norge som är integrerat med Samisk högskole. NSI har som mål att med sin forskning utveckla det samiska språket, kulturen och samhället. En välkänd samisk professor och lingvist, Ole Henrik Magga, som dessutom är ordförande i FN:s permanenta forum för ursprungsfolk, bedriver sin forskning vid detta institut.⁹⁴ I Norge finns även ett Senter for samiske studier vid Universitet i Tromsø. Med ett strategiskt utvecklingsarbete och konkreta projekt bidrar centret till tvärvetenskaplighet och samarbete inom det samiska och urfolksrelaterade forskningsfältet.⁹⁵

Idag finns det ett forskningsområde inom B&I som berör urfolkens situation och deras behov. Forskningsfältet är särskilt framträdande i Nya Zeeland och Australien. Bland framstående forskare kan nämnas Martin Nakata, själv Torres Strait Islander.⁹⁶ Urfolken i världen lever under sinsemellan väldigt olika villkor, beroende på hur situationen ser ut i olika länder. Vid en sökning ser vi dock att forskningen kretsar kring några gemensamma teman. För det första fokuserar forskningen på frågor om bibliotekens betydelse för språkets överlevnad, för bevarande av identiteten, kulturella yttringar, osv. Vidare finns idag ett stort intresse för den traditionella kunskap (indigenous knowledge) som dessa grupper besitter och det diskuteras hur den bäst ska kunna dokumenteras och bevaras samt rättighetsfrågor kring detta. Forskningen fokuserar även på hur bibliotekens arbete gentemot urfolken kan eller bör se ut och olika biblioteksprojekt utvärderas.⁹⁷ Biblioteken ses ofta som en viktig mötesplats i lokalsamhället där det bör finnas utbildningsresurser och tillgång till information. *Te Rōpū Whakahaui* är en sammanslutning av bibliotekarier med maorisk bakgrund som år 1999

⁹¹ Jennische, Rikard (2004).

⁹² Ibid., s 45-46.

⁹³ Vaartoe, Centrum för samisk forskning, <http://www.cesam.umu.se/index.html> [2009-05-09].

⁹⁴ Nordisk Samisk Institut, <http://www.samiskhs.no/index.php?c=146&kat=Forskning> [2009-05-10].

⁹⁵ Senter for samiske studier, <http://www.sami.uit.no/sdg/senteret/> [2009-05-10].

⁹⁶ Martin Nakata har t.ex. i artikeln: *Indigenous Knowledge and the Cultural Interface: underlying issues at the intersection of knowledge and information systems* diskuterat själva begreppet indigenous knowledge. <http://databas.bib.vxu.se:2794/cgi/reprint/28/5-6/281>

⁹⁷ Ett exempel är artikeln av Denise Senior: *Giving indigenous knowledge: The Akaltye Antheme Collection, Alice Springs Public library.* <http://databas.bib.vxu.se:2054/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=24159980&loginpage>Login.asp&site=ehost-live&scope=site>

anordnade en internationell konferens med deltagare från urbefolkningar i hela världen. Chris Szekely sammanfattar de gemensamma teman som då framkom:

The essays combine to portray a picture of indigenous resilience and determination in the face of social and physical hardships. The challenges facing the survival of indigenous languages is a consistent theme, while issues surrounding cultural and intellectual property rights also appear to be emerging as a concern. The basic need for access to information and resource material is echoed by each of the writers, as is the professional belief that libraries have a fundamental role to play in addressing indigenous empowerment, and enhancing learning opportunities for our children.⁹⁸

Ett forum värt att nämna i detta sammanhang är *The International Indigenous Librarians' Forum (IILF)*, som hålls vartannat år. Forumet utgör ett globalt nätverk för urfolksbibliotekarier där de kan utbyta erfarenheter och diskutera frågor som rör biblioteksrelaterade frågor med syftet att utveckla och bevara urfolkens kultur, språk, kunskap och värderingar. År 2001 var samerna värdar för detta forum som då hölls vid Ájtte - svenskt fjäll och samemuseum i Jokkmokk.⁹⁹

4.2 Begreppsanvändning

I alla mänskliga samhällen fyller språk flera avgörande funktioner. Kenneth Hyltenstam, professor i tvåspråkighetsforskning, tar exempelvis upp att språket fungerar som *medel för social organisation*. I denna mening ”reglerar det relationerna mellan gruppmedlemmarna och blir en symbol för social identitet genom att markera grupptillhörighet”.¹⁰⁰ Språk är dock föränderliga och påverkas i möten med andra språk. Vilka konsekvenser dessa möten får för de berörda språken, och således även de mötande gruppernas sociala identitet, beror på de maktförhållanden som i stort präglar relationerna mellan de mötande grupperna. Inte sällan är dessa maktförhållanden ojämna. Historiskt har detta i allra högsta grad varit fallet när de grupper som idag kallas urfolk mött expanderande och numerärt överlägsna grupper. Konsekvensen av sådana ojämlika möten är ofta att minoritetens språk trängs undan till förmån för majoritetens, och att minoritetens självbild förändras på majoritetens villkor. Detta har varit fallet i mötet mellan samer och den svenska majoritetskulturen: allt fler samer har övergivit sitt modermål till förmån för svenskan. Detta har dock inte varit en stilla och ”naturlig” utveckling. Tvärtom menar professorn Ole Henrik Magga att språkdöd är ”en våldsam handling, eller en lång kedja av handlingar i en medveten process av förtryck och våld.”¹⁰¹

En minoritets gradvisa övergång till majoritetens språk benämner Kenneth Hyltenstam språkbytesprocess. Med detta menas ”en process där ett språk stegvis förlorar funktioner, talare och uttrycksmedel”.¹⁰² Omvänt talar vi om en språkrevitalisering, som innebär ett aktivt arbete med att bryta en negativ språkutveckling för ett minoritetsspråk genom att stärka dess användning i olika sammanhang.¹⁰³ Om detta säger Magga: ”En lång kedja av många små handlingar kan få språk att utvecklas och leva.”¹⁰⁴

⁹⁸ Szekely, C. ed. (2001) *Issues and Initiatives in Indigenous Librarianship. Some International Perspectives*. Auckland. Te Rōpū Whakāhau. 1999 International Preservation News, No. 24 May 2001.

⁹⁹ Sixth International Librarians Forum 2009, <http://www.trw.org.nz/iilf2009.php> [2009-05-10].

¹⁰⁰ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 33.

¹⁰¹ Barruk, Henrik (2009), s. 5.

¹⁰² *Att återta mitt språk* (2006), s. 62.

¹⁰³ Hyltenstam (1999), s. 91.

¹⁰⁴ Barruk, Henrik (2009), s. 5.

Orsakssammanhången i dessa processer är mycket komplexa och hurvida ett språkbyte eller en språkrevitalisering sker är enligt Hyltenstam beroende av ett stort antal faktorer. Dessa faktorer ordnar han i tre samverkande nivåer: samhälle, grupp, individ. Av dessa faktorer har vi valt ut några på varje nivå som är av särskilt vikt för vår studie.

Samhällsnivå:

- *Politisk-legala förhållanden:* Det är ett historiskt faktum att den politiska och legala makten vanligtvis har legat helt eller nästan helt hos den kulturella majoriteten i ett samhälle. Ofta har det inneburit att beslut fattats och lagar stiftats som gått emot minoritetens intressen.¹⁰⁵ Hyltenstam skriver: ”Majoriteten kan använda sina maktbefogenheter på en skala från fullständigt förtryck av minoritetens kulturella särart inklusive dess språk till en situation där samlagsstiftning till skydd för minoriteten förekommer”.¹⁰⁶ I fallet med samerna i Sverige finns idag Sametinget som garanterar samerna ett visst mått av självbestämmande.
- *Majoritetssamhällets ideologi:* Den inställning som majoriteten har gentemot minoriteten är av avgörande betydelse för minoritetens språksituation, i de fall där den finns formulerad i policydokument och lagtexter.¹⁰⁷ En *assimilatorisk* politik, som har varit mycket vanlig, innebär ett krav på anpassning till rådande språknormer. Om detta skriver Hyltenstam:

Språket blir ofta i sådana sammanhang också stämplat som ”mindre fint”; det betraktas som efterblivet och okultiverat av majoritetsmedlemmar, en uppfattning som ofta också färgar av sig på minoritetsmedlemmarnas egen uppfattning om sitt språk.¹⁰⁸

En *segregativ* politik å andra sidan innebär en uteslutning från samhället och dess institutioner, i syfte att bevara minoritetens kultur utan att ge minoritetsbefolkningen någon reell politisk makt.¹⁰⁹ Den samiska gruppen i Sverige har historiskt gått igenom båda dessa ideologiska faser. Den rådande *pluralistiska* ideologin till sist innebär att minoriteten försäkras möjlighet att ”bevara och utveckla sin språkliga och kulturella särart”.¹¹⁰

- *Implementering:* Även om det finns beslut om språkrättigheter är det inte säkert att dessa förverkligas i praktiken. För det första måste besluten byggas på en välgrundad analys. Hyltenstam skriver:

Vidare krävs samordning av handläggning på flera olika nivåer, tillräckliga resurser och upplysning om beslutens syfte dels bland dem som ska genomföra åtgärderna, dels bland dem som åtgärderna gäller.¹¹¹

- *Utbildning:* En central aspekt är utbildningsväsendets utformning.¹¹² I Sverige har utbildningsväsendet historiskt speglat majoritetens ideologi. Idag, då det råder en pluralistisk ideologi, har utbildningsväsendet ett ansvar att säkerställa samiska barns rätt till modersmålsundervisning, särskilt eftersom språkbytarprocessen är så långt gången.

¹⁰⁵ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 77.

¹⁰⁶ Ibid., s. 78.

¹⁰⁷ Ibid., s. 78.

¹⁰⁸ Ibid., s. 78.

¹⁰⁹ Hyltenstam (1999), s. 54-55.

¹¹⁰ Ibid., s. 55.

¹¹¹ Hyltenstam (1999), s. 58.

¹¹² *Att återta mitt språk* (2006), s. 299.

Gruppenivå:

- *Demografi*: Hur en grupps sammansättning och spridning ser ut har betydelse för språkets förutsättningar. Exempelvis bidrar koncentrerade och avgränsade bosättningar, antingen i traditionella kärnområden eller i städer, till bättre möjligheter att bryta en språkbytesprocess.¹¹³
- *Institutioner*: Finns det egna institutioner såsom skolor, språkvårdande organ, språkkonsulenter och kulturinrättningar ökar förutsättningarna till att bryta en negativ språkutveckling.¹¹⁴
- *Media och kultur*: Tillgången till kulturverksamhet och massmedia, såsom exempelvis muntliga berättartraditioner, litteratur på det egna språket, samt radio/tv är av avgörande betydelse för ett språks inre rikedom. Hyltenstam skriver exempelvis att kulturyttringar ”spelar en stor roll i att upprätthålla ett brett spektrum av språkliga register och stilarter, dvs. de bidrar till variations- och nyansrikedomen i språkanvändningen.”¹¹⁵

Individnivå:

Samhälls- och gruppaspekter är väsentliga för ett minoritetsspråks utveckling. De har stor betydelse för när, i vilka sammanhang, och i vilken utsträckning ett minoritetsspråk används. Ändå är individnivån helt avgörande: det är i slutändan enskilda samers val att använda eller inte använda sitt språk som avgör sydsamiskans framtid som ett levande språk. Detta synsätt delas också av Sametinget i ett uttalande om värdegrunden för den samiska språkpolitiken: ”Vi inser att en stor del av ansvaret för framtiden ligger hos oss själva”.¹¹⁶

- *Språkval*: Ett språk kan talas i många olika sammanhang: i hemmet, i skolan, på arbetsplatsen, i offentligheten, etc. Språkbytesprocessen är långt gången om individer endast väljer att använda språket i hemmet. Omvänt är språket starkt om det kan väljas att användas på livets alla områden.¹¹⁷
- *Socialisation*: Föräldrarnas val av språk i barnuppfostran är den kanske enskilt viktigaste aspekten för ett språks livskraft. Hyltenstam skriver: ”En socialisation som inte innefattar en förmedling av minoritetsspråket till nästa generation är själva kärnan i språkbytesprocessen”¹¹⁸

Hur sätter vi dessa processer i relation till de svenska folkbibliotekens arbete? Frågan är först vilka olika roller folkbiblioteken kan hävdas ha rent generellt. I detta avseende väljer vi att följa Andersens och Skot-Hansens förståelse av vilka dessa är:

- Ett kunskapscentrum – för utbildning och bildning.
- Ett informationscentrum – för information till både offentligheten och till grupper av användare samt till enskilda individer.
- Ett kulturcentrum – för kulturella upplevelser.
- Ett socialt centrum – ett offentligt rum och en mötesplats.¹¹⁹

¹¹³ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 90.

¹¹⁴ *Att återta mitt språk* (2006), s. 152.

¹¹⁵ Hyltenstam (1999), s. 104.

¹¹⁶ Barruk, Henrik (2009), s. 8.

¹¹⁷ Hyltenstam & Stroud (1991), s. 105

¹¹⁸ Hyltenstam (1999), s. 147.

¹¹⁹ Andersen & Skot-Hansen (1994). *Det lokale bibliotek – afvikling eller udvikling*.

Av dessa roller framkommer hur centrala språkfrågor är för bibliotekens arbete. Det är också tydligt att biblioteken har en roll för den sydsamiska språkutvecklingen på alla de tre nivåer vi ovan talat om.

Ett perspektiv som intresserar oss är dock bibliotekariens speciella roll i förhållande till en användargrupp som riskerar att förlora de språkliga banden till sin egen kultur, dvs. som riskerar att hamna i ett utanförskap.

I sin bok *Biblioteket i samhället* skriver Mikael Stigendal om just bibliotekets roll för integration. Hans centrala begrepp är där utanförskap, samt dess motsats, innanförskap. Utanförskap förstår han som ”att inte ha och att inte göra”.¹²⁰ Exempelvis att inte kunna ett språk och att därigenom inte fullt ut kunna delta i det samhälleliga och kulturella livet. Innanförskap är motsatsen, i det här fallet att kunna språket och att därigenom fullt ut kunna delta i det samhälleliga och kulturella livet. Vi använder däremot inte dessa begrepp för att beskriva samernas integrering i det svenska samhället, utan istället sydsamernas integrering i det samiska. För Stigendal är bibliotekspersonal representanter för samhällets innanförskap.¹²¹ I vår studie är de dock inte del av det samiska samhället, och kan således inte betraktas på detta sätt.

Genom att formulera bibliotekariens situation på det här sättet blir frågan om bibliotekariens integrerande roll tydligt problematisk och komplex. Hur kan en bibliotekarie som själv står utanför det samiska samhället bidra till integration i detta? Kring detta hoppas vi kunna reflektera på ett fruktbart sätt.

¹²⁰ Stigendal, Mikael (2008). *Biblioteket i samhället: en gränsöverskridande mötesplats.*, s. 14.

¹²¹ *Ibid.*, s. 47-48.

5. Metod

5.1 Tillvägagångssätt

Arbetet med vår uppsats har varit uppdelat i två moment. Det inledande momentet var förberedande textstudier, som ligger till grund för uppsatsens bakgrundsdel. Dels ville vi få större klarhet i den aktuella sydsamiska språksituationen, och dels ville vi göra en självständig bedömning av folkbibliotekets ansvar för att revitalisera det sydsamiska språket. För att få kännedom om den sydsamiska språksituationen tog vi del av material utgivet av svenska och samiska myndigheter. Det centrala källmaterialet utgjordes av rapporter från Statens offentliga utredningar (SOU), samt informationsmaterial publicerat på Sametingets begäran. För att få en större förståelse för språkprocesser i ett vidare perspektiv har vi vänt oss till Kenneth Hyltenstams tvåspråkighetsteorier. I vårt arbete med att uttolka bibliotekets ansvar för att stärka det sydsamiska språket har vi använt en rad dokument vi fann relevanta, exempelvis *Bibliotekslagen*, *Betänkande av Kulturutredningen* och *FN:s deklaration om urfolkens rättigheter*.

Uppsatsens andra moment var en empirisk studie av Jämtlands läns bibliotek i Östersund. Vi finner exemplet lämpligt eftersom Jämtlands län, dvs. landskapen Jämtland och Härjedalen, utgör en stor del av det sydsamiska området i Sverige. Eftersom det finns en relativt hög koncentration samer i Östersund,¹²² har vi valt att avgränsa oss till den verksamhet som är lokaliserad på huvudbiblioteket i denna stad.

Den empiriska studien inkluderade åtta intervjuer och en studie av bibliotekets hemsida och katalog. Fyra av intervjuerna gjordes med anställda vid Jämtlands läns bibliotek. De övriga fyra gjordes med samer. Vi har försökt att hitta nyckelpersoner. Från biblioteket har vi intervjuat två chefer: för vuxenavdelningen och för barn- och ungdomsavdelningen. Därutöver har vi intervjuat ämnesbevakaren för Samesamlingen och en representant för Skolbibliotekscentralen (SBC). I urvalet av samer har vi valt personer som arbetar med kultur och utbildningsfrågor. En är lärare i sydsamiska, en arbetar med språkfrågor för norska Sametinget, och en är verksamhetschef för Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum. Den samiska bibliotekskonsulenten verksam i Jokkmokk har vi valt eftersom han arbetar med samiska biblioteksfrågor.

För att få en bild av biblioteket hade det givetvis varit bra att själv göra ett besök. Då vi inte hade möjlighet till detta, fick vi istället bilda oss en uppfattning av bibliotekets arbete genom en studie av bibliotekets hemsida och katalog.

Då våra frågeställningar berör ett område inom B&I som är relativt utforskat, har vi valt att genomföra ett antal öppna intervjuer med ett litet antal övergripande frågor. Vi bedömde att vi på det sättet bäst kunde få en bild av hur bibliotekspersonal respektive samiska användare upplever bibliotekets roll för att stärka det sydsamiska språket. Den öppna intervjun är också lämplig eftersom vi intresserar oss för likhet och skillnad i dessa upplevelser. Annika Lantz skriver bland annat:

Genom den öppna intervjun är det möjligt att fånga respondentens uppfattning och upplevelse av för denne betydelsefulla *kvaliteter*. Det är *respondenten som definierar* och avgränsar fenomenet. Härav följer att olika respondenter kan ge olika definitioner.¹²³

¹²² *Att återta mitt språk* (2006), s. 171. År 2001 hade i Östersund strax över 100 individer tillträde till Sametingets röstlängd. Viktigt att notera är att barn och ungdom faller bort i en sådan befolkningsräkning.

¹²³ Lantz, Annika (1993). *Intervjumethodik*, s. 19.

Intervjuerna har gjorts per telefon. En av intervjuerna spelades in. Under de resterande förde vi anteckningar och skrev omedelbart efter intervjun utförliga minnesanteckningar. Till några skickade vi mail med kompletterande frågor. På begäran är intervjustudien anonymiserad.

Med detta urval av informanter kan vi inte göra anspråk på att ge en heltäckande bild över hur bibliotekspersonal eller samiska användare upplever bibliotekens roll för att stärka det sydsamiska språket. Däremot kan vi utifrån detta urval skaffa oss en större förståelse för det som våra frågeställningar gäller.

Kodning och presentation av våra informanter:

Gärjareerije¹²⁴

G1 = chef arbetslag Vuxen

G2 = chef arbetslag Barn och ungdom

G3 = bibliotekarie på Skolbibliotekscentralen (SBC)

G4 = bibliotekarie ansvarig för Samesamlingen

Staaten otnege¹²⁵

SO1 = lärare i sydsamiska

SO2 = föreståndare för Gaaltije

SO3 = samisk bibliotekskonsulent

SO4 = språkarbetare och lärare

5.2 Temaindelning av intervjusvar och analys

Vi delade in vår intervjustudie efter våra tre delfrågeställningar: ansvar, bibliotekets arbete idag och bibliotekets arbete i framtiden. Till varje delfrågeställning formulerade vi två frågor. Frågorna hade en övergripande karaktär, eftersom vi ville att de intervjuade skulle ge sin egen subjektiva bild av det som frågorna gällde. Vi ville att de skulle bidra till att definiera fenomenen. Under intervjuerna ställde vi följdfrågor, i vilka vi lyfte fram teman som visade sig vara viktiga. På så sätt fick vi en djupare förståelse för olika delar inom problemområdet.

Efter intervjuerna sorterade vi materialet i två grupper: bibliotekspersonal respektive samiska användare. Inom respektive grupp ordnade vi intervjusvaren enligt de teman som framträdde. Vi märkte på så sätt såväl likheter som skillnader i vad de två grupperna valde att lyfta fram. Till analysen valde vi ut fem teman som visade sig gemensamma för både bibliotekspersonalen och de samiska användarna. Dessa är:

- Behov
- Ansvar
- Verksamhet och resurser
- Samarbete
- Synliggörande

Utifrån vår analys av dessa teman, där uppsatsens två moment integreras, försöker vi avslutningsvis besvara våra frågeställningar. Därmed hoppas vi att vårt syfte med denna studie har uppnåtts.

¹²⁴ Bibliotekarie på sydsamiska

¹²⁵ Medborgare/Statsmedborgare på sydsamiska

6. Undersökning och analys

6.1 Behov

Vår första frågeställning rör folkbibliotekens ansvar när det gäller att bidra till att stärka det sydsamiska språket. Enligt Bibliotekslagen existerar de svenska folkbiblioteken för att främja "...intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet..."¹²⁶ För att ge innehåll åt detta ansvar att främja måste verksamheten förankras i lokala behov.¹²⁷ Hurvida Jämtlands läns bibliotek har ett ansvar att bidra till att stärka det sydsamiska språket grundar sig alltså i hurvida det finns ett lokalt behov eller ej. Då Jämtland och Härjedalen (dvs. Jämtlands län) utgör en stor del av den sydsamiska regionen i Sverige, är det uppenbart att biblioteket har ett ansvar att utreda den sydsamiska befolkningens behov.

Hur upplever och definierar då bibliotekspersonal och samiska användare behovet att revitalisera det sydsamiska språket? Med något undantag upplever samtliga informanter att det finns ett behov av att stärka det sydsamiska språket. Likaså framträder hos de flesta informanter en medvetenhet om den historiska bakgrunden till att språket idag är hotat: exempelvis lyfts skolans tidigare roll fram som en viktig orsak till att många samer har förlorat sitt språk. Något som tas upp, särskilt av samerna, men också av G1 och G3, är hur majoritetssamhällets assimilatoriska ideologi under 1900-talet fått allvarliga effekter för hur språket idag kan förmedlas till nästa generation. Många vuxna samer behärskar inte språket tillräckligt väl för att kunna lära ut det. Med Hyltenstams terminologi visar detta på hur samhällsnivån (majoritetssamhällets ideologi, etc.) fått direkta konsekvenser på individnivå, även långt senare.

Enligt SO4 är det faktum att svenska blir första språket även i hemmet ett starkt tecken på att språket är utdöende. Många av samerna, samt G1, lyfter i detta sammanhang fram vikten av ökade satsningar inom utbildningsväsendet, för att på så sätt säkra återväxten av språket. SO2 menar exempelvis att det är mycket viktigt att behovet av att stärka det sydsamiska språket får genomslag i undervisningen från den lägsta till den högsta nivån - från grundskolan till universitetet. Det måste utbildas många fler lärare i sydsamiska.

Bland bibliotekspersonalen säger G1 och G4 att de uppmärksammat att språket fått större betydelse för samerna än vad det haft tidigare, och G1 talar också om att samerna nu känner att de har en rättighet att tala sitt språk i olika sammanhang, även gentemot myndigheter. Hon säger dock att samerna är en grupp med många och stora problem, och att språkfrågor därmed kanske inte är det som prioriteras högst. Hon ger dock uttryck för att språkbehovet bör tas på allvar av biblioteket. En tanke som G4 för fram är om hurvida behovet verkligen ökat, eller om det framförallt är medvetenheten om språket som stärkts. Hon sade dock att det är svårt att veta, eftersom den sydsamiska gruppen inte märks så mycket. När G4 säger att den samiska gruppen inte märks så mycket, sätter hon fingret på en viktig aspekt när det gäller ett minoritetsspråks fortlevnad: den demografiska. Den sydsamiska befolkningen är både få till antalet och spridda över ett väldigt stort geografiskt område, vilket enligt Hyltenstams teorier försvårar en språkrevitalisering. Vi kan kanske också anta att en liten och utspridd grupp har svårt att formulera en gemensam vilja som dessutom kan hävda sig gentemot andra och större grupper med liknande behov (till exempel vissa invandrargrupper). Det som trots detta talar för en språkrevitalisering av sydsamiskan är de särrättigheter som språket fått sedan det blev ett nationellt minoritetsspråk.

Samerna talar om behovet på ett lite annorlunda sätt. De lyfter fram känslomässiga aspekter, samt språkets betydelse för den egna identiteten. SO4 säger också att

¹²⁶ Bibliotekslag: SFS 1996:1596 (1996)

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596>, [2009-05-02].

¹²⁷ Vad är en biblioteksplan?, Biblioteksforeningen.

<http://www.biblioteksforeningen.se/organisation/verksam/index.html>, [2009-05-01].

det finns väldigt många samer som identifierar sig med språket, trots att de själva inte behärskar det. Flera säger att intresset att återta språket har ökat, och SO4 berättar att det dock finns många hinder på vägen för dem som vill lära sig språket i vuxen ålder. En orsak till detta är de starka och ofta smärtsamma känslor många har i förhållande till språket: hon säger exempelvis att det på språkseminarier där sådana här saker tas upp ofta blir väldigt starka känslor, och att det är nära tårarna för många deltagare. Sådana känslor - som bottnar i de negativa attityder som präglade mångas barndom - kan låsa situationen och göra både språkinläringen och förmedlingen till nästa generation svårare. SO1 berättar att det under hennes skoltid betraktades som fult att tala sydsamiska och att över huvud taget ha en samisk identitet. Hon berättar att det bland vissa samer finns fragment av den attityden kvar. Men hon säger samtidigt att det är upp till den enskilda individen att försöka vända den attityden: ”Vi får stå för vem vi är”.

SO3 lyfter i detta sammanhang fram en mycket intressant aspekt, när han pekar på vikten av att också skapa ett behov. Eftersom många är ambivalenta (de vill lära sig språket samtidigt som de tvivlar på nyttan) krävs mycket uppmuntran och stöd för att öka motivationen.

Iakttagelsen att det är viktigt att skapa ett behov betraktar vi som en central tanke för biblioteken att begrunda, eftersom Sverige har förbundit sig till att aktivt bidra till att språket stärks. Då folkbiblioteken är en samhällsinstitution - och således en representant för majoritetssamhällets ideologi i Hyltenstams tappning - måste biblioteken aktivt ge uttryck för att ”...ett pluralistiskt och genuint demokratiskt samhälle inte endast bör respektera den etniska, kulturella, språkliga och religiösa identiteten hos varje person som tillhör en nationell minoritet, utan även skapa lämpliga förutsättningar för att göra det möjligt för dem att uttrycka, bevara och utveckla denna identitet”.¹²⁸ I och med att sydsamiska idag också erkänns som ett inhemskt språk, precis som svenska språket, tycks det därmed stå klart att folkbiblioteken aktivt bör främja detta språk enligt samma logik som de främjar det svenska språket.¹²⁹

6.2 Ansvar

Folkbibliotek har ett ansvar att svara mot lokala biblioteksbehov. Det är tydligt att det finns ett behov av att stärka det sydsamiska språket i Jämtlands län, och folkbiblioteken har där således ett ansvar att bidra till att detta sker. Frågan är då hur bibliotekspersonal respektive samiska användare upplever detta ansvar?

Samtliga informanter är överens om att folkbiblioteken har ett ansvar att övervaka utgivning och tillhandahålla litteratur och annat material på sydsamiska. Flera bland bibliotekspersonalen talar om detta som det huvudsakliga ansvaret, medan de samiska användarna istället talar om detta som enbart ett grundkrav. SO1 och G3 betonar särskilt att det är mycket viktigt för barn och ungdomar att det finns sydsamiskt material på biblioteket. De båda grupperna tycks också vara överens om att biblioteket har ett ansvar att informera om samiska förhållanden för en bredare allmänhet. G1 tycker att det är mycket viktigt att sprida information till samhällets alla grupper. Även SO4 tycker att biblioteket har denna folkbildande funktion. Båda grupperna talar också om skolans avgörande ansvar när det gäller stärkandet av sydsamiskan, och att biblioteket där har ett ansvar att bistå med material till

¹²⁸ *Ramkonvention för skydd av nationella minoriteter*, s. 2.

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_atglance/PDF_Text_FCNM_sv.pdf, [2009-05-01].

¹²⁹ Detta antagande bekräftas också av att den ansvarige ministern för minoritetspolitiken, Nyamko Sabuni, har sagt att nationella minoriteter - i samma utsträckning som svenskar - ska ha rätt att lära sig sitt språk.

<http://www.sametinget.se/9831> [2009-08-21]

elever och personal. G3 säger till exempel att hon tycker det är viktigt att barn ges möjlighet att lära sig sitt språk, men också att de i skolan får lära sig något om sina föräldrars kultur.

Av den gemensamma bild som informanterna ger av bibliotekets ansvar är det tydligt att den harmonierar med de roller som Skot-Hansen och Andersens modell tilldelar biblioteket: biblioteket som kunskapscentrum, informationscentrum, kulturcentrum, samt ett socialt centrum.

Det framkommer bland bibliotekspersonalen att biblioteket inte har fått några särskilda uppdrag från politiker som rör det konkreta arbetet kring det sydsamiska språket. G1 säger dock att detta säkert kan förändras i framtiden. Samtliga bibliotekarier säger däremot att de har ett ansvar att svara på efterfrågan. Skulle det visa sig att det fanns ett behov, tycker samtliga att de har ett ansvar att göra sitt bästa för att skaffa fram material. G2 och G3 tillägger också att läsfrämjande arbete skulle kunna ingå i deras ansvar. Ingen av dem av har dock mött någon efterfrågan från den sydsamiska gruppen i sitt arbete, och G4 säger exempelvis att den totala bristen på efterfrågan har inneburit att de inte visar sydsamiskan den uppmärksamhet som de kanske borde. Hon säger att man kunde önska att den samiska gruppen gjorde mer väsen av sig. Samtidigt säger G4 att biblioteket inte värnar om det sydsamiska språket i sig, utan att de har exempelvis Samesamlingen eftersom de har en samisk befolkning. Hon säger vidare att de på biblioteket inte i första hand tänker i grupper, utan på efterfrågan, och att de försöker svara på den. G4 säger också att hon inte kan se hur de skulle kunna ha ett större ansvar för att stärka det sydsamiska språket än att till exempel stärka det romska språket. Hon uttrycker även ett visst tvivel om hurvida biblioteket över huvud taget har ett ansvar att ägna sig åt att aktivt stärka hotade språk. En avvikande uppfattning uttrycks dock av G1, som säger att hon tycker att arbetet med det sydsamiska språket är värt att prioritera. G1 berättar också att hon eventuellt kommer att ta över ansvaret för Samesamlingen.

När vi ställer frågan till de samiska informanterna om den upplevda bristen på efterfrågan från den sydsamiska gruppen, säger SO4 att många kanske inte känner till vad biblioteket skulle kunna hjälpa till med. Såväl SO1 som SO2 nämner också bemötande som en viktig orsak. Båda har erfarenhet av en ointresserad attityd från bibliotekarier. SO4 talar också om en bristande kunskap, och säger att hon personligen inte haft så stor nytta av biblioteket i sitt arbete med sydsamiskan. SO1 har dock en viss förståelse för att biblioteken prioriterar sådant som de uppfattar som en efterfrågan, men säger att det är viktigt att biblioteken förstår att det finns ett behov trots att ingen efterfrågan visas.

Flera av samerna talar om bristande kunskap och intresse för samiska frågor generellt i samhället. SO3 säger att det är viktigt att det sprids information om samiska förhållanden, och att det är viktigt att biblioteket anstränger sig för att bidra. Detta innebär att bibliotekspersonalen först måste informera sig själva, för hon säger att kunskap nästan helt saknas idag. SO3 tror dock att det finns många överlägsna attityder kvar i det svenska samhället, och att det inte riktigt bedöms som nödvändigt eller ens viktigt att lära sig något om samiska förhållanden.

Eftersom förväntningarna på biblioteket är lågt ställda betonar flera att bibliotekets arbete måste vara aktivt. Exempelvis säger SO1 att biblioteket måste informera om det material som finns, exempelvis läromedel. Även SO4 menar att det lätt blir för passivt om biblioteket tror att det räcker med att enbart köpa in material. SO2 betonar också vikten av att det finns en kontinuitet i bibliotekets bevakning på samiskt område och tror inte att biblioteket kommer se någon efterfrågan så länge de inte marknadsför sig utåt. SO4 betonar också folkbildningstanken som en bärande del för folkbiblioteken, och SO2 är inne på samma linje när hon säger "Man kan lyfta över det och beskylla medborgarna för att inte visa... men om man vet att det är ett eftersatt område skall man ta tag i det ändå. Man pratar om att

biblioteken skall höja livskvalitén för medborgarna. Det borde gälla även dem som har ett annat språk.”

SO2 tycker inte att biblioteken har tagit sig an frågan om sitt ansvar, även om hon tror att det varierar mycket mellan olika bibliotek. Som exempel tar hon skillnaden mellan Strömsund, där de uppmärksammade den samiska nationaldagen den 6:e februari, och Östersund, där inte ens Sametingsvalet den 17:e maj 2009 uppmärksammades. Inte heller SO3 tror att biblioteken tänker på sitt ansvar. I och med att det idag finns så många språk i Sverige, tror hon att de samiska språken fallit bort och drunknat i allt språkbehov som finns. Hon menar dock, liksom även SO2, att det är självklart att biblioteken borde ha ett ansvar, inte minst för att de samiska språken är inhemska språk som finns i just den här delen av världen men ingen annan stans. Det finns ingen plats i världen där sydsamiskan står stark.

Det är uppenbart att det råder en relativt stor enighet om att biblioteket har någon form av ansvar att bidra till att sydsamiskan stärks. Tydligt är dock att det finns en diskrepans mellan behov och den efterfrågan som upplevs på biblioteket. Detta förhållande väcker frågor om vilka principer som styr ett folkbiblioteks prioriteringar. Finns det exempelvis en motsättning mellan folkbildningstanken och att låta verksamheten styras av efterfrågan? I fallet med sydsamiskan kan det mycket väl vara så. Att styras av efterfrågan behöver inte betyda att samhällets majoritet gynnas (det är givetvis fullt möjligt att tänka sig att en liten grupp visar stor efterfrågan) men det kan innebära att en minoritet som den samiska missgynnas. Eftersom den samiska befolkningen i regionen både är få till antalet och utspridd över en stor yta, är det exempelvis inte konstigt att deras behov kan vara svåra att få syn på. Situationen underlättas inte heller av att samernas förtroende för bibliotekets kunskap och intresse framstår som lågt. Så länge en sådan inställning finns hos samerna kommer de sannolikt inte heller att vända sig till biblioteket med sina behov, och biblioteket kommer således inte att märka någon efterfrågan. På så sätt uppstår en negativ trend som står i direkt motsättning till folkbildningstanken.

Att låta efterfrågan styra bibliotekets prioriteringar behöver inte vara ett problem i sig, utan kan rentav betraktas som ett praktiskt sätt för biblioteken att få kunskap om användarnas behov. Det framstår dock som problematiskt att i allt för stor utsträckning förlita sig till den visade efterfrågan, eftersom det finns grupper som av olika skäl inte kommunicerar sina behov till biblioteket. I dessa fall måste biblioteket utgå från andra kriterier än efterfrågan: behovet måste tillåtas föregå efterfrågan. Detta ställer högre krav på ett aktivt arbetssätt grundlagt i kunskaper om den givna gruppens situation. Att arbeta på detta sätt är inget nytt för de svenska folkbiblioteken. Tillgänglighets- och integrationsfrågor har exempelvis redan lyfts ut som prioriterade områden. Redan idag finns det tydliga direktiv från statligt håll som gör samerna till en kulturpolitiskt prioriterad grupp. Det är dock tydligt att dessa direktiv ännu inte fått något starkt genomslag i hur Jämtlands läns bibliotek tänker kring sitt ansvar gentemot den sydsamiska gruppen.

6.3 Verksamhet och resurser

Vår andra frågeställning rör hur Jämtlands läns bibliotek idag arbetar för att stärka det sydsamiska språket. På Jämtlands läns bibliotek finns en samling kallad *Samesamlingen*. Denna består av 627 titlar.¹³⁰ Av de böcker som är till utlån är 28 titlar skönlitteratur på sydsamiska. Av dessa är den senaste boken utgiven 1998, dvs. för mer än tio år sedan. Alla andra böcker är utgivna mellan åren 1984-1995, med en tyngdpunkt på böcker utgivna i mitten av 80-talet. Vid en avancerad sökning i katalogen på själva klassifikationen för skönlitteratur på sydsamiska (Hueb) visas dock endast fyra av dessa 28, en vuxenbok och tre

¹³⁰ Mail från G4, 090513.

för barn och ungdom. Utlåningsfrekvensen för den sydsamiska skönlitteraturen är väldigt låg.¹³¹ Vid en bred sökning i katalogen på termen ”sydsamiska” visas 66 träffar. En sökning på ”same*” OCH ”jämtland” ger 153 träffar; en sökning på ”same*” OCH ”härjedalen” ger 133 träffar.

Redan på hemsidans framsida lyfts under rubriken Nya boktips på sidans högra del en bok med samisk tematik fram. Följer vi länken kan vi läsa en kort text om boken.¹³² Under rubriken Boktips för vuxna kan vi från denna sida gå vidare till boktips rörande Samesamlingen, med nio böcker om det samiska publicerade. På denna sida återfinns också två länkar, en till Gaaltije, och en till Kulturbuss utan gränser, en nu nedlagd bokbussverksamhet riktad mot bland annat sydsamer.

Information om Samesamlingen kan nås via en av framsidans huvudrubriker, Sök & fråga. Där står:

Länsbibliotekets samesamling omfattar närmare 600 titlar som belyser skilda aspekter på den samiska kulturen: språk, historia, näringsliv, kultur, religion, samhällsliv m m. Här finns även skönlitteratur på de samiska språken. (...) Samesamlingen är placerad på övre planet, i omedelbar anslutning till Jämtland/Härjedalen-samlingen.¹³³

Från denna sida finns en länk till ett inköpsformulär via bibliotekets katalog (opac1.jlb.ostersund.se). Det finns även en länk till bibliotekets medieurvalsprinciper, där vi bland annat kan läsa: ”Vid inköpen skall grupper med speciella behov, som barn och ungdomar, invandrare och andra minoriteter, funktionshindrade samt läshandikappade särskilt uppmärksammas.”¹³⁴

Under startsidans huvudrubrik Tips & inspiration finns inget tema med direkt samisk anknytning. Under rubriken Länkar finns dock en lista med ämnen som var och en rymmer en rik mängd länkar inom olika ämnen. Under Jämtland/Härjedalen-länkar finns underrubriken Samefrågor med fem länkar: Gaaltije, Samer.se, Sametinget, Sapmi.net, samt Samefolket.

Under rubriken Många språk saknas samiska språk explicit i uppräknningen av språk, men kan tolkas in under ”nordiska språk”. På sidan finns också information om att användaren kan kontakta biblioteket om de vill ha titlar från Internationella biblioteket i Stockholm.¹³⁵ Ingen information finns dock om Samernas bibliotek i Ájtte, som är ett samiskt depåbibliotek för bland annat de svenska folkbiblioteken.

Under rubriken På gång presenteras bibliotekets aktuella programverksamhet. Den närmsta månaden berör inget evenemang samiska teman.¹³⁶

Under huvudrubriken Barn & unga återfinns en väldigt ambitiös och genomarbetad del av bibliotekets hemsida, med flera interaktiva inslag.¹³⁷ Under Lästips kan användaren läsa texter om böcker författade av såväl barn som bibliotekspersonal. Alla texter är på svenska. Ingen bok har heller samiskt tema. Under rubriken Önskelåda finns ett önskeformulär där användaren själv kan be biblioteket att köpa in något. Detta formulär skulle potentiellt kunna vara av användning för sydsamiska barn som vill läsa något på sydsamiska.

¹³¹ Ibid.

¹³² Jämtlands läns bibliotek, *Boktips*, http://www.jlb.ostersund.se/tips/tips_aktse.asp, [2009-05-09].

¹³³ Jämtlands läns bibliotek, *Samesamlingen* <http://www.jlb.ostersund.se/sok/samesamlingen.asp>, [2009-05-09].

¹³⁴ Jämtlands läns bibliotek, *Medieurvalsprinciper*, <http://www.jlb.ostersund.se/sok/medieurvalsprinciper.asp>, [2009-08-21].

¹³⁵ Jämtlands läns bibliotek, *Många språk* <http://www.jlb.ostersund.se/sok/mangasprak.asp>, [2009-05-13].

¹³⁶ Jämtlands läns bibliotek, *På gång* <http://www.jlb.ostersund.se/pagang/index.asp>, [2009-05-13].

¹³⁷ Jämtlands läns bibliotek, *Barn & Unga* <http://www.jlb.ostersund.se/barn/index.asp> [2009-05-09].

Under Barn & Ungdom finns på sidans högra del också en lista med rubriker, som främst tycks rikta sig till ungdomar och vuxna (föräldrar och pedagoger). Under För föräldrar finns en lång rad tips på lämpliga böcker för barn i olika åldrar, samt information om bibliotekets övriga resurser riktade mot barn och ungdom.¹³⁸ Alla rekommenderade böcker är på svenska. Under För pedagoger finns information om bland annat biblioteksvisningar, klassbesök, böcker på andra språk än svenska, samt bokpåsar. Alla dessa tjänster skulle samiska pedagoger potentiellt kunna dra nytta av.¹³⁹

Under rubriken Skolbibliotekscentralen (SBC) beskrivs verksamheten som ”en pedagogisk resurs för personal och elever i grundskolan i Östersunds Kommun”.¹⁴⁰ Från Skolbibliotekscentralen finns ytterligare länkar med information om skolbiblioteksresurser som skulle kunna vara av nytta även för samiska pedagoger. Under rubriken Ny pedagogisk litteratur är dock alla titlar på svenska.

Hemsidan är genomarbetad och innehåller en del inslag med samisk anknytning, även om det sydsamiska språket inte ges något utrymme. Eftersom hemsidan redan är så pass rik på funktioner upplever vi dock att det finns mycket goda förutsättningar att utnyttja den som ett redskap i arbetet med att stärka det sydsamiska språket.¹⁴¹

Den gemensamma bilden som framträder bland informanterna är att biblioteket idag inte arbetar särskilt aktivt för att stärka det sydsamiska språket.

Angående bibliotekets arbete gentemot den samiska gruppen säger G1 att hon inte kan säga att det skett några förändringar sedan samerna blev en nationell minoritet. Ingen långsiktig strategi har heller diskuterats. G4 tror inte att frågan om sydsamiskan är någonting personalen tänker på. De har till exempel inte haft någon regelbunden programverksamhet med samiskt tema. Något regelbundet samarbete förekommer inte heller, även om G3 har för sig att det förekom samarbeten under mångkulturåret 2006. Flera av bibliotekarierna påpekar dock att de införskaffar material och att de har en person som bevakar utgivningen av allt som rör samiska förhållanden. Det är denna person som ansvarar för Samesamlingen. G4, som idag har detta arbete, säger att hon gör inköp, lagar trasiga böcker och ersätter böcker som försvunnit. Regelbundet gör hon också en översyn av beståndet och magasinerar material som inte längre behöver stå i öppen hylla. När det gäller litteraturbevakningen följer hon upp förlagsinformation, bevakar sambindningshäftet, får tips från Gaaltije och reagerar på eventuella förfrågningar från låntagare. Hon säger dock att hon en normal arbetsvecka lägger ner en försvinnande andel av sin tid på denna samling. Hon anger en rad orsaker till detta. Bland annat säger hon att utgivningen om det samiska och på samiska är liten. Hon säger också att aktualitetskravet på denna avdelning är mindre än på många andra avdelningar, samt att böckerna inte hamnar i oordning lika mycket som på andra, mer nyttjade hyllor. Vidare säger hon att besökarna sällan eller aldrig har synpunkter på samlingen. Dessutom säger hon att det alltid finns andra arbetsuppgifter som pockar på att bli utförda. När det gäller böcker på sydsamiska säger hon att det är litet eller inget tryck alls, och att hon därför jobbar mer med det allmänna, böcker om samer och samisk kultur. Detta eftersom det är denna litteratur som faktiskt också lånas ut. Hon konstaterar dock att hon skulle kunna och borde vara mer aktiv när det gäller att bevaka utgivningen av sydsamisk litteratur.

Angående de 26 skolbibliotek som Skolbibliotekscentralen ansvarar för säger G3 att de arbetar utifrån de förfrågningar de får. Hon säger att de gjort en inventering av

¹³⁸ Jämtlands läns bibliotek, *För föräldrar* <http://www.jlb.ostersund.se/barn/forforaldrar.asp>, [2009-05-13].

¹³⁹ Jämtlands läns bibliotek, *För förskollärare* <http://www.jlb.ostersund.se/barn/forskollarare.asp>, [2009-05-13].

¹⁴⁰ Jämtlands läns bibliotek, *SBC – Skolbibliotekscentralen*, <http://www.jlb.ostersund.se/barn/sbc.asp>, [2009-08-21]

¹⁴¹ Exempelvis skulle bokrecensioner på sydsamiska kunna publiceras i anslutning till sidan om *Samesamlingen* och på *Boktips för vuxna*. Även sydsamisk barn- och ungdomslitteratur, samt undervisningsmaterial, skulle kunna lyftas fram med hjälp av recensioner på sydsamiska. Förutsättningarna att hitta användare som kan skriva dessa torde vara goda.

samisk litteratur och att de försökt lyfta fram den. Efterfrågan har dock generellt varit liten, även om litteraturen använts när eleverna skriver om samer i skolan. Hon säger att hon inte har varit i kontakt med vare sig samiska föräldrar eller modersmåls lärare i sydsamiska, men tillägger att de heller inte har undersökt om det finns ett behov av skolbibliotekens stöd från samiskt håll. G3 säger vidare att de arbetar gentemot modersmåls lärare men att resurserna idag är knappa. Tidigare hade de en bibliotekarie som arbetade mot modersmåls lärare, men den tjänsten drogs in när hon slutade. Hon berättar att besparingarna pågått sedan slutet av 80-talet och att de nu är inne i ett nytt stålbad.

Flera av bibliotekarierna lyfter fram just resursproblem. G4 säger exempelvis att de inte är särskilt rustade att bistå med att stärka det sydsamiska språket, eftersom ingen i personalen har sådana språkkunskaper. Hon säger dock att det av resursskäl skulle vara orimligt att anställa någon med sådana kunskaper i dagsläget. Hon säger också att de har väldigt många arbetsuppgifter per person, och att arbetet med exempelvis Samesamlingen hade sett helt annorlunda ut om det fanns mer tid avsatt till dessa frågor. Även detta är dock en resursfråga. Chefen för barn- och ungdomsverksamheten, G2, lyfter fram att hon gärna skulle arbeta med läsfrämjande insatser gentemot den samiska gruppen, men säger samtidigt att det är under förutsättningen att de får medel till sådan verksamhet.

G1 och G4 berättar också att de tidigare varit delaktiga i ett bokbussprojekt, Kulturbuss utan gränser, som nått ut till många med intresse för sydsamiska. Det projektet är dock nu nedlagt. G1 tror dock inte att projektet är helt begravet.

De samer som vi har talat med säger sig inte riktigt veta vad biblioteket gör för att bidra till att sydsamiskan stärks. SO2 säger dock: ”Vad gäller biblioteket i Östersund och deras arbete upplever jag att de inte gör så mycket, de skaffar väl litteratur.” SO1, SO2 och SO4 medger att de inte besöker biblioteket i Östersund så ofta. Då alla har stark anknytning till det sydsamiska kulturcentret Gaaltije har de inte heller haft behov för egen del, eftersom de använder deras samlingar som referensmaterial.

Angående Skolbibliotekscentralens bristande kännedom, säger SO4 att det finns modersmåls elever i sydsamiska i Östersund, men att undervisningen lätt blir lite undandömd. Detta eftersom några få elever från olika skolor sitter med en lärare efter ordinarie skoltid.

Angående Kulturbuss utan gränser är dock SO2 mycket positiv. Många samer bor i glesbygd och bokbussen nådde på så sätt många som annars inte skulle ta sig till biblioteket. Hon berättar att det fanns ett jättestort intresse för projektet och att många lånade litteratur. SO2 säger att hon önskar att bokbussen kan få permanent finansiering och kan utvidga verksamhetsområdet till hela det sydsamiska området. Hon säger att svenska staten borde kunna gå in med bidrag till sådana projekt. Även SO4 är inne på att svenska staten har ett huvudansvar, eftersom det är därifrån resurserna ytterst måste hämtas. När det gäller resurser säger hon att det kommer an på hur mycket allvar man menar med sitt åtagande att stärka det sydsamiska språket. Hon säger att det idag finns väldigt många bra modeller och ett jättestort intresse bland samerna själva.

SO3 säger att det är fullt möjligt att vända en negativ utveckling, och pekar på Nya Zeeland som ett föregångsland. Hon säger att maori där har varit mer illa dära än de samiska språken någonsin varit, men att de med målmedvetet arbete har lyckats stärka sitt språk. Många av de metoder som används idag för att stärka språk, som exempelvis språkbad och ”language nest”, utvecklades av maorierna. Hon berättar att maorierna har stärkt sina positioner avsevärt på Nya Zeeland sedan i början av 90-talet, och att den maoriska biblioteks föreningen Te Rōpū Whakahau idag är en aktiv och internationellt tongivande organisation när det gäller urfolksrelaterade biblioteksfrågor. Idag arbetar maorisk bibliotekspersonal på ett stort antal folkbibliotek på Nya Zeeland.

Det framkommer tydligt att Jämtlands läns bibliotek i dagsläget inte arbetar aktivt med att bidra till att sydsamiskan stärks. Frågan prioriteras inte. Någon diskussion om det sydsamiska språkets aktuella situation tycks inte heller ha varit aktuell. Det finns inga sydsamiska inslag på hemsidan, inte ens i anknytning till Samesamlingen. Ingen regelbunden programverksamhet med samiskt tema förekommer. Tydligt är också att arbetet med det sydsamiska materialet på biblioteket är lågprioriterat. Det finns heller inga etablerade kontakter mellan lärare i sydsamiska och Skolbibliotekscentralen.

Låg efterfrågan anges som en orsak till bibliotekets bristande aktivitet.

Bibliotekspersonalen talar också om att satsningar är en resursfråga och att de i dagsläget har lite pengar. Riskerna med att utgå från efterfrågan när behoven fastställs berörde vi ovan. Vi upplever dock även att det är problematiskt att använda resursbrist som ett argument för att inte göra något. Att de svenska folkbiblioteken brottas med dålig ekonomi är ett välkänt faktum. Detta hindrar dock inte att sydsamiska är ett utdöende inhemskt språk, som Sverige har förbundit sig till att stärka. Då Jämtlands län innefattar en mycket stor del av det sydsamiska området i Sverige är det omöjligt att kringgå det faktum att Jämtlands läns bibliotek i Östersund har ett ansvar att svara på behovet att bidra till att stärka det sydsamiska språket. Förvisso är frågan om att stärka ett utdöende inhemskt språk ny för de svenska folkbiblioteken, och det är inte märkligt att det inte finns utarbetade rutiner kring detta. Men likväl finns det ingen anledning att anta att biblioteken skulle vara undantagna från de åtaganden som Sverige har förbundit sig till. Ju snabbare denna uppgift infogas som en del av bibliotekets kärnverksamhet, desto bättre. Om resurserna är knappa och målen inte kan uppnås måste biblioteket påminna politikerna om sitt uppdrag.

6.4 Samarbete

Vår tredje frågeställning rör hur bibliotekspersonal respektive samiska användare upplever att biblioteket skulle kunna utveckla arbetet med att stärka det sydsamiska språket i framtiden. Samtliga informanter lyfter fram samarbeten som en viktig del av det framtida arbetet. G1 och G4, samt SO4, säger att det skulle kunna sättas samman en arbetsgrupp med representanter för samerna, skolorna och biblioteket, där diskussioner kan föras om det gemensamma arbetet. G4 säger att de i ett sådant samarbete skulle kunna bidra med det som ligger inom deras ansvar och kompetens, främst då att tillhandahålla litteratur. SO4 tror att många kommer att ställa upp på ett samarbete och att biblioteken skulle bli hjälpta av detta. Även G1 tror att detta skulle bidra till att biblioteken får behoven klara för sig. Flera av informanterna lyfter också fram att det är viktigt att det etableras kontakter mellan sydsamiska modersmåls lärare och bibliotekarier. Detta skulle kunna underlätta för lärarna att hitta läromedel och annat material.

G2 och SO4 säger att de också skulle kunna samarbeta kring läsfrämjande mot barn. G2 berättar att de på biblioteket idag arbetar med läsfrämjande allmänt mot barn, men att hon skulle kunna tänka sig att arbeta med sydsamiskan i projektform eftersom hon känner att det är en viktig fråga. Hon säger att det i höst kommer att ha fortbildning i läsfrämjande och att läsfrämjande mot sydsamiska barn skulle kunna komma in som en del där. G2 tycker att det vore intressant att stimulera till läsning i samarbete med sydsamiska lärare. SO4 håller med om att det är viktigt med läsfrämjande, och att biblioteket skulle kunna läsa på sydsamiska för barn.

När det gäller att sätta igång projekt som syftar till att stärka det sydsamiska språket, säger dock en av bibliotekarierna, G4, att det är viktigt att det är samerna som tar initiativet och berättar om sina behov. Hon tror att det är en förutsättning för att sådana projekt skall bli framgångsrika.

När det gäller samarbeten säger SO2 att det är ett sydsamiskt språkcenter på gång i Östersund. Hon säger att det skulle kunna agera som motor och vara en samlade kraft

i språkarbetet, och även vara en pådrivande kraft gentemot biblioteket. SO4 säger att det vore en möjlighet att detta språkcenter skulle kunna finnas på biblioteket, eftersom det är viktigt att visa sin närvaro. Det skulle kunna vara ett bra sätt att påverka biblioteket att göra mer. Hon berättar att när Sametinget hade verksamhet på Mittuniversitet så började samiska frågor att lyftas fram i utbildningarna, exempelvis i statsvetenskap. SO3 säger att det skulle behöva finnas en sydsamisk bibliotekskonsulent i Östersund. Hon tror att en sådan resurs skulle gynna biblioteken i den sydsamiska regionen mycket. Eftersom det är så svårt att få resurser till långsiktiga lösningar, säger hon att en lösning skulle vara att skapa en konsulenttjänst som är ansvarig för hela det sydsamiska området, dvs. som arbetar både med svenska och norska bibliotek. Angående det sydsamiska språkets närvaro på biblioteket tycker Å4 att den som ansvarar för det samiska materialet på biblioteket borde ha åtminstone en viss kunskap i detta språk. Bara det att få in en sådan person tror hon skulle ge förutsättningar till biblioteket att göra mycket.

Vi har tidigare talat om att bibliotekariernas roll i arbetet att stärka det sydsamiska språket är både komplex och problematisk. Enligt Mikael Stigendal har bibliotekspersonal såsom representanter för samhällets innanförskap en integrerande roll. Bibliotekarier skall bidra till att göra människor delaktiga i det svenska samhället. I detta fall handlar det dock inte om samernas integrering i det svenska samhället, utan istället om sydsamernas integrering i det samiska. Vi ställde oss därför frågan hur en bibliotekarie som själv står utanför det samiska samhället kan bidra till integration i detta. Detta sätter också G4 fingret på när hon säger att biblioteket inte är särskilt rustade att stärka det sydsamiska språket, eftersom ingen i personalen har sådana språkkunskaper. Efter att ha lyssnat på våra informanter står det klart för oss att ett av svaren på vår fråga är väl utvecklade samarbeten. Att få in sydsamisk kompetens är en nödvändighet för att biblioteken skall kunna ta sitt ansvar. Ett föregångsland när det gäller sådana samarbeten är Nya Zeeland. Där har det utvecklats bibliotekstjänster ämnade att tillgodose den maoriska befolkningens behov.

6.5 Synliggörande

Vid sidan av samarbete lyfter nästan alla informanter fram att det är viktigt att biblioteket i framtiden arbetar mer med att synliggöra den samiska kulturen. G1 konstaterar att biblioteket har ett stort ansvar när det gäller att informera om samiska förhållanden, eftersom det är den mest besökta kulturinstitutionen i länet. Hon säger att biblioteket är en mötesplats där information når väldigt många. Även SO4 menar att biblioteket har en viktig folkbildande funktion, och att de bör kunna bidra till att informera om samiska förhållanden och den gemensamma historien. Bland annat talar hon om det rasbiologiska arvet, som har drabbat samerna hårt.

När det gäller arbetet med Samesamlingen säger G4 att de skulle kunna jobba med placeringen av samlingen, och exempelvis låta den stå mer attraktivt. Hon säger att det finns ett behov, men konstaterar också att det är mycket som slås om utrymmet och skulle behöva lyftas fram. Hon tillägger också att de skulle kunna byta namn på samlingen. Hon säger att det var någon som tyckte att namnet lät konstigt, som om de hade en samling av samer. Den samiska samlingen kanske skulle vara bättre. G2 och G3 tar också upp att det samiska är något som de skulle kunna föra in mer i programverksamheten. Som ett exempel säger G3 att biblioteket skulle kunna bjuda in samer som är kunniga och som skulle kunna berätta om kultur och sedvänjor. Samiska författarbesök och temadagar är andra exempel som tas upp. G1 och G4 talar också om utställningar som något de skulle kunna arbeta med i framtiden. G1 säger exempelvis att de skulle kunna ha en utställning om det sydsamiska språket ganska snart. G4 talar exempelvis om att de skulle kunna ha utställningsmonter som ett komplement till böckerna i Samesamlingen. Hon säger att det skulle kunna röra sig om

små utställningar med foton, konst, föremål och tidningsklipp som tar upp aktuella frågor som markanvändning och den fria småviltjakten. Men hon säger samtidigt att det finns en risk att hamna i ”den etnografiska fällan” (med sameslöjd, fotografier av renskiljning, etc.), och på så sätt bidra till att befästa slentrianuppfattningen om vad som är samiskt. Även G1 håller med om att det är viktigt att de tänker igenom hur biblioteket skall arbeta med utformningen av denna typ av utställningar. Hon lyfter också fram att det är viktigt att ge dessa frågor mer uppmärksamhet än vad de kanske har fått tidigare. G1 tror också att det sker en positiv utveckling i samhället i stort, och att detta kommer att innebära att det i framtiden kommer att ställas större krav från samiskt håll. De generationer som växer upp nu har ett intresse av att stärka sitt språk.

SO4 talar om att det är särskilt viktigt att biblioteket satsar på verksamhet för barn. Biblioteket skulle kunna arrangera uppläsningar av barnböcker för samiska barn. Samtidigt säger hon att det även skulle kunna läsa på sydsamiska för andra barn, då det ju knappast gör något om andra barn lär sig lite sydsamiska. Hon berättar att tvåspråkigheten historiskt sett har varit mer ömsesidig. Sydsamiska och svenska har levt sida vid sida väldigt länge och samer har kunnat svenska och svenskar lite sydsamiska. SO4 säger att det främst är de senaste hundra åren som utvecklingen har gått snabbt utför. Någonstans i början av 1900-talet svänger det och svenskan blir helt dominerande. Hon poängterar att det är viktigt att lyfta fram det samiska för svenska barn, eftersom det har blivit så undangömt. Samerna är ju en väldigt normal del av den här platsen.

Ett syfte med att anta en nationell minoritetspolitik är att erkänna det faktum att Sverige är och har varit ett land av kulturell och språklig mångfald. Som SO4 säger har sydsamiska och svenska funnits sida vid sida väldigt länge i Jämtlands län. Att sydsamiskan idag är erkänt som ett inhemskt språk i Sverige borde därför innebära att dess närvaro börjar normaliseras på biblioteket. Givet språkets utsatta situation är det också kanske särskilt viktigt att arbetet gentemot barn utvecklas. När vi har tagit del av informanternas tankar om att synliggöra det sydsamiska språket och den samiska kulturen på biblioteket står det klart för oss att det finns en vilja att göra just detta. Flera goda idéer om verksamheter framkommer, som på olika sätt svarar mot folkbibliotekets olika roller (kunskapscentrum, informationscentrum, kulturcentrum och ett socialt centrum). Om idéerna förverkligas finns det därför all anledning att tro att samernas behov och bibliotekets inriktning kommer att kunna sammanfalla på Jämtlands läns bibliotek.

7. Slutdiskussion

I denna studie förutsatte vi oss att diskutera vilken roll de svenska folkbiblioteken har i arbetet med att stärka det hotade sydsamiska språket. Att studera detta har vi funnit intressant, eftersom bibliotekens arbete rimligtvis borde förändras av det faktum att Sverige år 2000 antog en nationell minoritetspolitik, som bland annat inkluderar att stödja minoritetsspråken så att de hålls levande. Eftersom situationen att bidra till att revitalisera ett försvinnande inhemskt språk är ny för de svenska folkbiblioteken fann vi det motiverat att låta bibliotekspersonal på Jämtlands läns bibliotek samt samiska användare bidra till att definiera de fenomen som våra frågeställningar gäller. Vi hade tre frågor som utgångspunkt för denna studie. Dessa var:

1. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare folkbibliotekens *ansvar* när det gäller att stärka det sydsamiska språket?
2. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare att folkbiblioteken *idag arbetar* för att stärka det sydsamiska språket?
3. Hur upplever bibliotekspersonal respektive samiska användare att folkbiblioteken i framtiden *skulle kunna arbeta* för att stärka det sydsamiska språket?

När det gäller vår första frågeställning var nästan alla medvetna om att det finns ett behov av att stärka det sydsamiska språket. Det rådde också en relativt stor enighet om att biblioteket på något sätt har ett ansvar att bidra till att detta sker, även om skolans avgörande ansvar framhölls av båda grupperna. Den gemensamma bild som framträdde kring folkbibliotekets ansvar överensstämmer med de roller som Skot-Hansen och Andersens modell ger biblioteken. En viktig skillnad mellan de två gruppernas upplevelse av bibliotekets ansvar rörde relationen mellan å ena sidan behovet att stärka sydsamiskan, och å andra sidan hur biblioteket upplever efterfrågan från den samiska gruppen. Biblioteket har inte märkt någon efterfrågan, och sade att de därför upplever att de i dagsläget har haft svårt att ta ett större ansvar än vad de har gjort. Samerna lyfte däremot fram folkbibliotekets folkbildande ansvar, och menade att biblioteket måste vara mera aktivt i sitt arbete med att svara på olika gruppers behov. De menade att detta kräver att bibliotekets arbete föregår efterfrågan. De måste informera sig själva om behoven och nå ut med de resurser som biblioteket erbjuder. I detta avseende framträder dock samernas förtroende för biblioteket som lågt i dagsläget.

I sin studie *De nationella minoriteterna och folkbiblioteken – folkbibliotekens hantering av nationella minoritetsfrågor i ljuset av Sveriges officiella minoritetspolitik* säger Rikard Jennische att biblioteken inte kan ges ansvar utan tydliga direktiv.¹⁴² Det går inte att förvänta sig att biblioteket skall lägga resurserna på något som inte är en uttalad arbetsuppgift. Samtidigt säger han att folkbibliotekens verksamhet skall innefattas av de minoritetspolitiska direktiven. Detta paradoxala resonemang visar på svårigheten att ställas inför en ny situation utan att få en tydlig roll i arbetet med hur denna skall hanteras. Vi bedömer därför att det är mycket viktigt att den svenska biblioteksvärlden i stort reflekterar över sitt ansvar att bidra till att de nationella minoritetsspråken stärks.

När det gäller vår andra frågeställning framträder bland informanterna den gemensamma bilden att Jämtlands läns bibliotek idag inte arbetar särskilt aktivt för att stärka det sydsamiska språket. Ingen förändring har skett sedan samerna blev en nationell minoritet. Bibliotekspersonalen lyfte dock fram att de införskaffar material, även om det också framkom

¹⁴² Jennische, Rikard (2004), s. 45-46.

att väldigt lite arbetstid läggs ned på detta. Det framkommer också att den sydsamiska bokutgivningen är liten. Inga regelbundna samarbeten förekommer, inte heller med lärare i sydsamiska. Som en orsak till att biblioteket inte arbetar aktivt med sydsamiskan angavs, förutom bristande efterfråga, även knappa resurser. De samiska användarna sade sig inte känna till vad biblioteket gör för att bidra till att sydsamiskan stärks, men uttrycker en känsla av att de inte gör så mycket. Den bild som framträder är att biblioteket idag inte ses som en resurs i detta arbete. Den nu nedlagda Kulturbuss utan gränser lyfts dock fram som ett lyckat projekt, eftersom den nådde många sydsamer. Flera av samerna konstaterade att staten har ett huvudansvar när det gäller resurser, och att de måste visa att de menar allvar med sina åtaganden. Nya Zeeland lyfts fram som ett föregångsland när det gäller bibliotekens arbete med dessa frågor.

En stor del av problemet verkar idag vara att samerna inte upplever biblioteket som en resurs för dem. Detta får konsekvenser för hur biblioteket upplever efterfrågan. Bibliotekspersonalen sade att deras arbete gentemot den samiska gruppen idag i första hand består i att införskaffa material. I slutbetänkandet *Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket* framkommer dock att bristen på läromedel och samisk barn- och ungdomslitteratur är ett av de stora problemen i arbetet med att stärka sydsamiskan. Frågan är hur biblioteket skall ta sig runt detta problem, så att de kan vinna samernas förtroende och på så sätt kunna ta sitt ansvar att bidra till att sydsamiskan revitaliseras? Det finns exempel på liknande situationer, där en negativ utveckling har lyckats brytas. Ett exempel är Nya Zeeland. För att få uppslag till passande arbetsmetoder för biblioteken i en sådan här situation finns det idag också internationell forskning att tillgå som berör bibliotekens betydelse för ett hotat språks överlevnad.

När det gäller vår sista frågeställning framträdde en hoppningivande bild inför framtiden. Alla var överens om att samarbeten är en väg framåt. De sade att detta skulle innebära att biblioteket skulle få behoven klara för sig, och att exempelvis lärare i sydsamiska kunde få ett bra stöd med att hitta läromedel. Läsfrämjande för barn är en annan verksamhet som lyftes fram som ett viktigt område att samarbete kring. De samiska informanterna poängterade också att det är viktigt att få in sydsamisk kompetens på biblioteket. Det framträdde också en enighet om att biblioteket skulle behöva arbeta mer med att synliggöra den samiska kulturens närvaro i regionen. Utställningar, temadagar och författarbesök var några förslag som kom fram.

Enligt Andersen och Skot-Hansen har folkbiblioteken fyra likvärdiga roller som tillsammans utgör grunden för dess verksamhet. Biblioteket är ett kunskapscentrum, och skall fungera som en resurs för utbildning och människors bildningssträvanden. Det är också ett informationscentrum, och skall tillhandahålla information till såväl offentligheten som till grupper och enskilda individer. Vidare är biblioteket också ett kulturcentrum och ett socialt centrum. Som sådana skall det utgöra en plats för kulturella upplevelser och vara en offentlig mötesplats. Eftersom folkbiblioteket skall vara för alla måste målet vara att Jämtlands läns bibliotek får dessa fyra roller även för den sydsamiska befolkningen. Uppnås detta gör biblioteket vad de kan för att stärka det sydsamiska språket. Efter att ha tagit del av våra informanternas tankar om framtiden får vi en förhoppning om att detta kommer att kunna ske.

8. Käll- och litteraturförteckning

Empiriska källor i uppsatsförfattarnas ägo:

Anteckningar från telefonintervjuer med G2; G3; G4; SO1; SO2; SO3; SO4.

E-postintervju med G4

Lista över Samesamlingens bestånd (Jämtlands läns bibliotek)

Utskrifter från inspelad telefonintervju med G1

Övriga källor

Andersen, Marianne & Skot-Hansen, Dorte (1994). *Det lokale bibliotek – afvikling eller udvikling*. Köpenhamn : Danmarks Biblioteksskole.

Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket (2006). Slutbetänkande från utredningen om finska och sydsamiska språken.(Statens offentliga utredningar (SOU) 2006:19). Stockholm: Fritze.

Avtal om biblioteksverksamhet i Östersunds kommun 2008.

Barruk, Henrik (2009). *Samiskan i Sverige: En sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige*. Sametinget.

Betänkande av Kulturutredningen – Förnyelseprogram, kapitel 7-13 (2009). (Statens offentliga utredningar (SOU 2009:16). Stockholm: Fritze.

Betänkande av Kulturutredningen – Grundanalys, förord , sammanfattning och kapitel 1-6 (2009). (Statens offentliga utredningar (SOU 2009:16). Stockholm: Fritze.

Betänkande av Kulturutredningen – Kulturpolitikens arkitektur, kapitel 14-20 (2009). Reservation och särskilda yttranden samt bilagor.(Statens offentliga utredningar (SOU 2009:16). Stockholm: Fritze.

Biblioteksforeningen, *Vad är en biblioteksplan?*

<http://www.biblioteksforeningen.se/organisation/verksam/index.html>, [2009-05-01].

Bibliotekslag: SFS 1996:1569 (1996).

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596>, [2009-05-02].

De nationella minoriteterna och kulturlivet (2001). Stockholm: Statens kulturråd. (Rapport från statens kulturråd, 2001:4).

EUROPA – Europeiska unionens verksamhet – mänskliga rättigheter.

http://europa.eu/pol/rights/index_sv.htm [2009-05-01].

Europeisk stadga om landsdels- och minoritetsspråk, Europarådet

http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_sv.pdf, [2009-05-01].

Gaaltje – sydsamiskt kulturcentrum, *Gaaltjes vision* (2009),
<http://www.gaaltje.se/Default.asp?path=9743&pageid=12586> , [2009-08-20].

Haupt, Ann-Christine & Sarri, Peter (2003). *Plan för samiskt bibliotek: rapport från biblioteksutredningen*. Jokkmokk: Sametinget.

Hyltenstam, Kenneth (red.) (1999). *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher (1991). *Språkbyte och språkbevarande: Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.

Interreg IIIA *Projekt: Kulturbuss utan gränser*, <http://interreg.z.lst.se/visaprojekt.asp?which=2164>
[2009-05-17].

Jennische, Rikard (2004). *De nationella minoriteterna och folkbiblioteken. Folkbibliotekens hantering av nationella minoritetsfrågor i ljuset av Sveriges officiella minoritetspolitik*.
Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, Uppsala universitet. Uppsats nr: 200.

Jämtlands läns bibliotek, *Barn & Unga* (2009) <http://www.jlb.ostersund.se/barn/index.asp> [2009-05-09].

Jämtlands Läns Bibliotek, *Bibliotekets historia i årtal* (2009-04-06)
http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/historia_i_artal.asp [2009-05-09].

Jämtlands Läns Bibliotek, *Boktips* (2009-03-18) http://www.jlb.ostersund.se/tips/tips_aktse.asp,
[2009-05-09].

Jämtlands läns bibliotek, *För förskollärare* (2009) <http://www.jlb.ostersund.se/barn/forskollarare.asp>,
[2009-05-13].

Jämtlands läns bibliotek, *För föräldrar* (2009) <http://www.jlb.ostersund.se/barn/forforaldrar.asp>,
[2009-05-13].

Jämtlands Läns Bibliotek, *Historia* (2009-04-06)
http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/historia_i_artal.asp, [2009-05-09].

Jämtlands läns bibliotek, *Medieurvalsprinciper* (2009-03-23)
<http://www.jlb.ostersund.se/sok/medieurvalsprinciper.asp>, [2009-08-21].

Jämtlands läns bibliotek, *Många språk* (2009-03-24) <http://www.jlb.ostersund.se/sok/mangasprak.asp>,
[2009-05-13].

Jämtlands Läns Bibliotek, *Organisation* (2008-08-25),
<http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/organisation.asp>, [2009-05-09].

Jämtlands läns bibliotek, *På gång* (2009) <http://www.jlb.ostersund.se/pagang/index.asp>, [2009-05-13].

Jämtlands läns bibliotek, *Samesamlingen* (2009-03-24)
<http://www.jlb.ostersund.se/sok/samesamlingen.asp>, [2009-05-09].

Jämtlands läns bibliotek, *SBC – Skolbibliotekscentralen* (2008-09-26)
<http://www.jlb.ostersund.se/barn/sbc.asp>, [2009-08-21]

Jämtlands Läns Bibliotek, *Statistik – biblioteket i siffror* (2009-03-30),
<http://www.jlb.ostersund.se/biblioteken/statistik.asp>, [2009-05-09].

Kulturbuss utan gränser. Slutrapport. Interreg Åarjelsaemien Dajve. Åtgärd A3 samisk samhällsutveckling. Sör-Tröndelag fylkesbibliotek och Gaaltije. <http://interreg.z.lst.se/rapporter/Fil-200737135911.pdf>

Lantz, Annika (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Nakata, Martin (2002). *Indigenous Knowledge and the Cultural Interface: underlying issues at the intersection of knowledge and information systems*. IFLA Journal 2002; 28 281.
<http://databas.bib.vxu.se:2794/cgi/reprint/28/5-6/281> [2009-02-10].

Nationalencyklopedin (2009), *Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna*
[http://www.ne.se/europeiska-konventionen-om-de-mänskliga-rättigheterna](http://www.ne.se/europeiska-konventionen-om-de-maenskliga-rattigheterna) [2009-05-18].

Nationalencyklopedin (2009), *Samer* <http://www.ne.se/samer> [2009-05-18].

Nationalencyklopedin (2009), *Östersund*, <http://www.ne.se/ostersund/1005687>, [2009-05-18].

Nordisk Samisk Institut, <http://www.samiskhs.no/index.php?c=146&kat=Forskning> [2009-05-10].

Regeringskansliet (2007). *Nationella minoriteter och minoritetsspråk. En sammanfattning av regeringens minoritetspolitik*, Faktablad, Integrations och- jämställdhetsdepartementet., Integration, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/56/33/2fe839be.pdf>, [2009-05-18].

Ramkonvention för skydd av nationella minoriteter, Europarådet.
[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_atglance/PDF Text FCNM sv.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_atglance/PDF_Text_FCNM_sv.pdf), [2009-05-01].

Regeringskansliet (2009). *Nationella minoriteter* (2009-02-20),
<http://www.regeringen.se/sb/d/1483/a/12607>, [2009-05-01].

Regeringskansliet (2009). Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter. *FN:s allmänna förklaring*. http://www.manskligarattigheter.se/extra/pod/?module_instance=7 [2009-05-17].

Regeringskansliet (2009). *Samer – Samepolitik*. <http://www.regeringen.se/sb/d/4366> [2009-08-13].

Regeringskansliet (2008). *Urfolk*
http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=14&module_instance=3&action=pod_show&navid=65&subnavid=14&subnavinstance=3 [2009-08-13].

Rätten till mitt språk: Förstärkt minoritetsskydd (2005). Delbetänkande från Utredningen om finska och sydsamiska språken. (Statens offentliga utredningar (SOU) 2005:40). Stockholm: Fritze.

Samer – ett ursprungsfolk i Sverige (2004). Regeringskansliet, Jordbruksdepartementet. Stockholm.

Sametingslagen: SFS 1992:1433 (1992), <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.htm>, [2009-05-18].

Sametinget, *Bibliotekskonsulent* (2008-04-28) <http://www.sametinget.se/1469>, [2009-05-18].

Sametinget, *Folkvalt organ och myndighet* (2009-04-16), <http://sametinget.se/1027>, [2009-05-09].

Samiskt Informationscentrum, *Historia* (2006-09-19), <http://www.samer.se/1115>, [2009-05-02].

Samiskt informationscentrum, *Samerna i siffror* (2009-05-05), <http://www.samer.se/1536>, [2009-05-02].

Samiskt Informationscentrum, *Sápmis historia* (2005-04-22), http://www.samer.se/servlet/GetDoc?meta_id=1150, [2009-05-02].

Senior, Denise (2007). *Giving Indigenous Knowledge: The Akaltye Antheme Collection*, Alice Springs Public Library. APLIS 2007 vol. 20 issue: 1, p 28-34. <http://databas.bib.vxu.se:2068/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=24159980&loginpage=Login.asp&site=ehost-live&scope=site> [2009-05-18].

Senter for samiske studier, <http://www.sami.uit.no/sdg/senteret/> [2009-05-10].

Sixth International Librarians Forum 2009, <http://www.trw.org.nz/iilf2009.php> [2009-05-10].

Stigendal, Mikael (2008). *Biblioteket i samhället: en gränsöverskridande mötesplats*. Lund: BTJ Förlag.

Szekely, C. ed. (1999). *Issues and Initiatives in Indigenous Librarianship. Some International Perspectives*. Wellington, New Zealand: National Library of New Zealand/Te Puna Mātauranga O Aotearoa,.

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007), <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/drip.html>, [2009-05-09].

Vaartoe, Centrum för samisk forskning/Humanistisk fakultet (2009), <http://www.cesam.umu.se/index.html> [2009-05-09].

9. Bilagor

9.1 Frågeformulär

1. Vilket behov upplever du finns att stärka det sydsamiska språket i dagsläget?
2. Vilket ansvar upplever du att folkbiblioteket har för att stärka det sydsamiska språket?
3. Vad upplever du att folkbiblioteket gör idag för att bidra till att stärka det sydsamiska språket?
4. Vilka möjligheter upplever du att folkbiblioteket har idag för att stärka sydsamiskan?
5. Hur upplever du att folkbiblioteket borde arbeta för att stärka sydsamiskan?
6. Vad skulle krävas för att folkbiblioteket på bästa sätt skulle kunna bidra till att stärka sydsamiskan?
7. Har du något att tillägga?